

3. TIDSBRUK OG TIDSBRUKSØNSKER - ENDRING OG VARIASJON

Ragni Hege Kitterød

3. 1. Innledning

Befolkningens tidsmønster er blitt vesentlig endret de siste tiåra. Det har foregått omfattende forskyvninger mellom ulike aktivitetsområder både for befolkningen som helhet og for ulike grupper. Videre har det vært en markert omfordeling av yrkesarbeid og ulønnet arbeid mellom menn og kvinner, og det har vært klare forskyvninger mellom familiefasegrupper og aldersgrupper i tiden til arbeid og fritidsaktiviteter. Forholdet mellom arbeid og fritid berører viktige sider ved folks velferd og livsstil. Fordelingen av ulønnet og lønnet arbeid mellom menn og kvinner har lenge vært et viktig tema i likestillingspolitikken, og fordelingen av arbeid og fritid mellom generasjoner og livsfaser har vært et sentralt spørsmål i arbeidstids- og velferdspolitikken. Mens eldre forlater yrkeslivet stadig tidligere, er mange bekymret for tidspress og travelhet i barnefamiliene. Den økte oppmerksomheten om den såkalte "livsfaseklemma" bunner i en utvikling mot at etableringsfasen i yrkeslivet for stadig flere faller sammen med den hektiske småbarnsfasen. Med forlenget utdanningsperiode, forskyvning av tidspunktet for første barnefødsel, høyere yrkesdeltakelse blant mødre og større krav til fedres deltakelse hjemme, møter både menn og kvinner oftere enn før store og ofte motstridende krav fra yrkesliv og familie på samme tid. I tillegg til opplysninger om hvordan folk faktisk fordeler tiden mellom ulike gjøremål, har det de siste åra vært stor oppmerksomhet om mer subjektive aspekter ved tidsmønsteret. Opplevelser av tidspress og travelhet, samt spørsmål om hvordan folk ønsker å bruke tiden, har vært mye framme. Et mye omtalt funn er f.eks. at stadig flere yrkesaktive uttrykker ønsker om å bruke mer tid familie, venner og fritidsaktiviteter, mens færre enn før ønsker å bruke mer tid til yrkesarbeid, en tendens som er tolket som en verdiforskyvning mot større vekt på aktiviteter utenom yrkeslivet, og mindre på yrkesarbeidet.

Fordelingen av tiden mellom ulike gjøremål er resultat av individuelle valg og ønsker, men valgene skjer innenfor bestemte rammer. Både politiske, økonomiske og kulturelle faktorer legger føringer på folks tilpasninger i forhold til arbeidsmarked, familie og fritid. I dette kapitlet drøftes endringer og variasjon i befolkningens faktiske tidsbruk fra begynnelsen på 1970-tallet og fram til slutten av 1990-tallet. I tillegg presenteres noen analyser av subjektive forhold slik som opplevelser av tidspress og travelhet. Når det gjelder faktisk tidsbruk, er framstillingen for 1970- og 1980-tallet i hovedsak basert på SSBs tidsnyttingsundersøkelser. Ettersom det foreløpig ikke foreligger slike data for år 2000, er diskusjonen av endringer på 1990-tallet basert på andre datakilder, først og fremst SSBs levekårs- og arbeidskraftsundersøkelser, men også på undersøkelser av kultur- og mediebruk og en undersøkelse av barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte, gjennomført i 1999. Diskusjonen av opplevd travelhet og tidspress er basert på noen spørsmål i en av SSBs omnibusundersøkelser på midten av 1990-tallet.

I den perioden som diskuteres her er det gjennomført en rekke reformer som har betydning for folks tidsmønster. Reformene kan både ha betydning for hvordan den enkelte fordeler tiden mellom arbeid og fritid, og for hvordan arbeid og fritid fordeles mellom aldersgrupper og livsfaser. På 1970-tallet kom flere lovendringer med konsekvenser for omfang og fordeling av det inntektsgivende arbeidet. I 1973 ble pensjonsalderen satt ned fra 70 til 67 år, i 1976 ble den lovbestemte ukentlige arbeidstiden redusert, og samme år fikk arbeidstakere over 60 år en femte ferieuke. Arbeidsmiljøloven av 1977 satte begrensninger for overtidsarbeid, og fra 1982 fikk arbeidstakere rett til redusert arbeidstid ved nedsatt helse eller andre spesielle velferdsgrunner. I 1987 fikk man en generell arbeidstidsforkortelse fra 40 til 37 ½ time pr. uke. Denne gjaldt i første rekke arbeidere som hadde avtale om lengre

arbeidstid enn funksjonærer. I 1989 ble avtalefestet pensjon innført for 66-åringer. Pensjonsalderen innenfor ordningen er senere gradvis senket til 62 år.

Fra annen halvdel av 1980-tallet ble den lønnete svangerskapspermisjonen betydelig utvidet fra 18 uker og til ett år, noe som har gjort det lettere for kvinner å beholde tilknytningen til yrkeslivet etter fødsler. I tillegg er det innført omfattende mulighet for ulønnet omsorgspermisjon i forlengelse av den betalte permisjonstiden. På 1990-tallet fikk vi dessuten fedrekvote, tidskonto og kontantstøtte. Alt dette er ordninger som kan tenkes å påvirke småbarnsforeldres tilpasninger mellom jobb og hjem, samt arbeidsdelingen mellom mødre og fedre.

Det er også skjedd en rekke andre samfunnsendringer i perioden som kan ha betydning for folks tilpasninger mellom jobb, hjem og fritid. Utdanningsnivået i befolkningen har økt betydelig, holdninger og standarder med hensyn til husarbeid og barneomsorg er vesentlig endret, og de fleste grupper har fått bedre privat økonomi (se kapittel 6). Videre er gjennomsnittlig boligstørrelse økt betraktelig, folk flest har fått flere tekniske hjelpemidler hjemme, flere fjernsynskanaler, bedre tilgang til PC og internett og bedre tilgang til både privat og offentlig transport. En omfattende utbygging av offentlige og private barnehager innebærer at langt flere barn har tilsyn utenfor hjemmet deler av dagen. Videre medfører den økte produksjonen av ferdigvarer langt større fleksibilitet og valgfrihet i hvor mye tid man vil bruke til matlaging og annet husarbeid hjemme.

I framstillingen i det følgende knyttes ikke endringer i tidsbruk og forskyvning mellom grupper direkte til de reformer og utviklingstrekk som er nevnt ovenfor, men det kan likevel være nyttig å ha disse som et bakteppe for å forstå de forandringer som har funnet sted. Kapitlet er organisert som følger: Først beskrives hovedtrekk i utviklingen på 1970- og 1980-tallet på grunnlag av SSBs tidsbruksundersøkelser. Dernest diskuteres endringer på 1990-tallet med utgangspunkt i andre datakilder. Videre fokuseres nærmere på småbarnsforeldres tidsbruk og arbeidsdeling på slutten av 1990-tallet. Ettersom fordeling av arbeid og fritid mellom menn og kvinner og mellom ulike aldersgrupper har vært et viktig politiske tema, står drøftingen av kjønnsforskjeller og forskjeller mellom alders- og livsfasegrupper sentralt i framstillingen. Barnefamiliers tidsbruk og tidsprioriteringer har vært mye framme i den politiske diskusjon på 1990-tallet. Derfor drøftes tilpasninger i denne livsfasen mer detaljert. Vi ser særlig på delingen av det ulønnede arbeidet, og viser hvordan dette varierer mellom grupper av foreldre. I de siste delene av kapitlet diskuterer vi opplevelser av tidspress og travelhet i befolkningen generelt og i ulike grupper. Her har vi ikke sammenlignbare opplysninger om utviklingen over tid, og ser hovedsakelig på situasjonen på midten av 1990-tallet. Framstillingen i de første delene av kapitlet er i all hovedsak rent deskriptiv. I de siste delene går vi i tillegg noe mer analytisk til veks. Alle tabellene er samlet bakerst i kapitlet.

3. 2. Endringer i befolkningens tidsbruk på 1970- og 1980-tallet

Såkalte tidsbruks- eller tidsnyttingsundersøkelser regnes gjerne som de beste datakilder for å gi en samlet oversikt over befolkningens tidsmønster (Juster og Stafford 1991). Her kartlegges tid til alle typer aktiviteter, også hus- og omsorgsarbeid som det ellers kan være vanskelig å få noe godt bilde av. Samlet tidsbruk skal her summere til 24 timer i døgnet, noe som reduserer tendensen til over- eller underrapportering av bestemt aktiviteter. Resultater fra slike studier er mye brukt i forsknings- og utredningsarbeid om tidspolitikken i samfunnet generelt, og om barnefamiliers levekår spesielt, og har dessuten spilt en viktig rolle for å synliggjøre omfanget og fordelingen av det ulønnede arbeidet i samfunnet. I Norge er det hittil gjennomført tre slike undersøkelser, den første i 1971-72, den andre i 1980-81, og den tredje i 1990-91. I det følgende skriver vi for enkelthets skyld 1970, 1980 og 1990 når vi henviser til disse undersøkelsene. Datainnsamlingen til den fjerde undersøkelsen ble påbegynt i februar år 2000, og de første resultatene vil trolig foreligge sommeren 2001.

For å kunne tolke resultatene fra slike undersøkelser er det nødvendig å vite litt om hvordan datainnsamlingen foregår og hvordan tall for tidsbruk beregnes. Et representativt utvalg av befolkningen fører dagbok over sine gjøremål og sitt samværmønster i en periode på to døgn. Deltakerne noterer sine aktiviteter med egne ord, og disse tilordnes i ettertid koder ut fra en liste med vel 100 kategorier. Det er bestemt på forhånd hva som skal regnes som husarbeid, yrkesarbeid, fritidsaktiviteter osv. Tidvis kan nok klassifiseringen gå noe på tvers av folks egne oppfatninger (Shaw, 1986), men metoden ansees som nødvendig for å kunne sammenligne ulike gruppers tidsbruk, over tid og mellom land (Harvey, 1984). Generelt er det slik at tall fra denne type dagbokstudier egner seg godt til å belyse tid til aktiviteter som utføres ofte og av forholdsvis mange, mens aktiviteter som utføres sjelden og av forholdsvis få, f.eks. skiturer og operabesøk, heller bør kartlegges ved hjelp av andre metoder. Det kan beregnes mange mål for tidsbruk på grunnlag av slike undersøkelser, men det vanligste er å angi gjennomsnittlig samlet tid til ulike aktiviteter pr. dag, for befolkningen som helhet, og for ulike grupper. Det er også hovedsakelig slike tall som vises i det følgende. I enkelte tabeller gis i tillegg tall for tid til yrkesarbeid kun for de yrkesaktive. Gjennomsnittene omfatter både dem som har utført en aktivitet i løpet av en dag, og dem som ikke har utført aktiviteten, og gir altså et ganske aggregert bilde av tidsmønsteret. Endrede gjennomsnitt kan bunne i at flere eller færre utfører aktiviteten, og/eller endret tidsbruk blant deltakerne. Tallene kan være vanskelige å tolke enkeltvis, men egner seg godt til å sammenligne tid til ulike aktiviteter, tidsbruk i ulike grupper og endringer over tid.¹⁵

Det er vanlig å dele aktivitetene i følgende fem hovedkategorier: *Inntektsgivende arbeid, husholdsarbeid, utdanningsaktiviteter, personlige behov* (hovedsakelig søvn, måltider og personlig pleie), og *fritidsaktiviteter*. Det er også denne inndelingen som benyttes i det følgende. Hver av disse hovedgruppene omfatter flere underkategorier. Husholdsarbeid omfatter vanlig husarbeid (matlaging, oppvask, klesvask, rengjøring o.l.), omsorgsarbeid (pass, stell og hjelp, følging, henting, samtaler, og lek), vedlikeholdsarbeid (stell av hage, oppussing og reparasjon av bolig og annet utstyr), kjøp av varer og tjenester, og reiser i forbindelse med husholdsarbeid. Som fritidsaktiviteter regnes idretts- og friluftaktiviteter, underholdning, mediebruk, lesing, sosialt samvær og reiser i forbindelse med fritidsaktiviteter. Tiden til yrkesarbeid omfatter både arbeidsreiser og pauser i tillegg til selve arbeidstiden. Det er viktig å være klar over at tid til yrkesarbeid, slik det registreres i tidsbruksundersøkelser, ikke uten videre kan sammenlignes direkte med mål for arbeidstid fra andre undersøkelser, f.eks. arbeidskrafts- og levekårsundersøkelser. I tidsbruksundersøkelser registreres den tiden deltakerne faktisk bruker til jobb og arbeidsreiser. Både overtid og biarbeidsforhold inngår. Fravær p.g.a. sykdom, barneomsorg eller andre forhold inngår ikke i tallene. Også private ærend i arbeidstiden er holdt utenfor. Besøk i bank, butikker o.l. i arbeidstiden kodes som husholdsarbeid, mens f.eks. det å følge barn til lege i arbeidstiden kodes som omsorg for barn.

Det er viktig å være klar over at tidsbruksundersøkelsen skille mellom arbeid og fritid, eller mellom økonomisk og ikke-økonomisk aktivitet, er basert på det såkalte tredjepersonskriteriet. Dette innebærer at enhver aktivitet som man kan kjøpe eller få andre til å utføre, og som frambringer en tjeneste eller et produkt, er å betrakte som arbeid (ulønnet eller lønnet), mens andre gjøremål klassifiseres som fritid eller personlige behov. Tanken er da at vi kan få andre til å lage mat, ta oppvasken, male huset eller stelle barna for oss, mens det ikke gir mening å få andre til å spise, ta en løpetur eller gå på kino for oss.¹⁶

¹⁵ Opplegg og gjennomføring av de norske tidsnyttingsundersøkelsen er nærmere omtalt i NOS C 10, Statistisk sentralbyrå 1992.

¹⁶ Ås (1978) har foreslått en annen aktivitetssinndeling som også er mye brukt. Denne bygger på en antakelse om at folks gjøremål ikke konkurrerer om tiden på like vilkår og tar utgangspunkt i antatt forpliktelse og grad av nødvendighet ved de ulike aktiviteter. Hus- og omsorgsarbeidet skilles her ikke fra fritidsaktiviteter og personlige behov etter hvorvidt oppgavene i prinsippet kan utføres av andre eller ikke, men etter grad av forpliktelse og valgfrihet. Ifølge Ås har den såkalte nødvendige tiden høyest prioritet. Dette er tid som går med til å tilfredsstille fundamentale fysiologiske behov som søvn, måltider og personlig hygiene. Nest høyest prioritet har den såkalte kontraktsfestede tiden som omfatter yrkesarbeid og arbeidsreiser. Dernest kommer den såkalte forpliktete tiden som stort sett omfatter hus-, omsorgs-, og

Undersøkelsene gir altså et svært aggregert bilde av befolkningens tidsmønster. Enheten i analysene er døgn, og ikke personer. Deltakerne bidrar med sine to døgn til å gi et gjennomsnittsbilde av tidsmønsteret i befolkningen som helhet, eller i en bestemt gruppe. Tallene kan derfor ikke sammenlignes direkte med opplysninger fra utvalgsundersøkelser der man får opplysninger om den enkelte persons tid til ulike gjøremål pr. døgn, pr. uke eller over året. Eksempelvis kan det nok virke litt underlig når vi i tabell 1 viser at menn i alderen 16-74 år i 1990 i gjennomsnitt brukte 4 ½ time pr. dag til yrkesarbeid. Det er viktig å huske på at dette gjennomsnittet er basert på opplysninger fra alle dager over hele året, også lørdager, søndager og ferieperioder, og at det omfatter både yrkesaktive og ikke yrkesaktive personer. I parentes har vi angitt tidsbruken blant dem som er yrkesaktive, dvs. at de vanligvis bruker minst en time pr. uke til yrkesarbeid. Dette tallet er noe høyere, om lag 5 timer og tre kvarter pr. dag. Gjennomsnittet pr. uke (gjennomsnittet pr. dag multiplisert med sju) blir da vel 40 timer.

Mindre kjønnsforskjeller og større aldersforskjeller i tidsmønsteret

Tabell 1 viser hvordan menn og kvinner fordelte tiden mellom ulike aktivitetsområder i 1990, og hvilke endringer som fant sted i forhold til 1970.¹⁷ Tabellen gjelder for alle voksne 16-74 år, dekker alle dager i året og omfatter både yrkesaktive og ikke yrkesaktive personer. Både blant menn og kvinner var det store endringer i tidsmønsteret i denne perioden. Menn brukte langt mindre tid til yrkesarbeid i 1990 enn i 1970. Forskjellen utgjør omtrent 1 time i gjennomsnitt pr. dag, eller om lag 7 timer pr. uke, og reduksjonen var mer markert på 1970- enn på 1980-tallet. Endringen skyldtes både en nedgang i andelen yrkesaktive, (lavere pensjonsalder og flere under utdanning), og kortere arbeidstid blant de yrkesaktive. Yrkesaktive i 1990 brukte om lag 5 timer og tre kvarter pr. dag til yrkesarbeid, mens yrkesaktive i 1970 brukte om lag 6 timer og 20 minutter pr. dag. Denne nedgangen må sees i lys av arbeidstidsreformene i perioden. Det var også en reduksjon i tiden til såkalte personlige behov i perioden. Menn i 1990 brukte i gjennomsnitt vel 20 minutter mindre pr. dag til søvn, måltider og personlig pleie enn hva menn gjorde ved inngangen til 1970-tallet. Tiden til husholdsarbeid økte noe i perioden, men mindre enn vi kanskje kunne vente på bakgrunn av de omfattende diskusjoner som fant sted om likestilling og nye mannsroller. Derimot var det en betydelig økning i tiden til fritidsaktiviteter. I 1990 brukte menn i gjennomsnitt om lag 1 time mer pr. dag til fritidsaktiviteter enn menn gjorde 20 år tidligere. Økningen var større på 1970- enn på 1980-tallet.

Blant kvinner finner vi enda større endringer i tidsmønsteret enn hva som var tilfellet for menn. Kvinner økte tiden til yrkesarbeid betraktelig og brukte i 1990 nærmere 1 time mer i gjennomsnitt pr. dag enn hva som var tilfellet i 1970. Økningen skyldtes i første rekke at flere tok lønnet arbeid, ofte i form av deltid. Mens menn økte tiden til husholdsarbeid noe, fant det sted en omfattende reduksjon blant kvinner. Kvinner i 1990 brukte om lag 1 ½ time mindre pr. dag til husholdsarbeid enn kvinner gjorde i 1970. Nedgangen blant kvinner var atskillig mer omfattende enn økningen blant menn, noe som innebærer at det i samfunnet generelt brukes mindre tid til husholdsarbeid enn tidligere. Hva yrkesarbeidet angår, kan vi i større grad snakke om en omfordeling mellom menn og kvinner ettersom økningen blant kvinner stort sett tilsvarer reduksjonen blant menn. Som for menn, fant det sted en viss reduksjon i tiden til personlige behov blant kvinner, og en betydelig økning i tiden til fritidsaktiviteter.

Det foregikk altså en klar tilnærming mellom menns og kvinners tidsmønster på 1970- og 1980-tallet. Kvinner trappet opp tiden til yrkesarbeid og skar ned på det ulønnede arbeidet, mens menn foretok forskyvninger i motsatt retning. Blant begge kjønn var det en markert økning i tiden til fritidsaktiviteter og en viss reduksjon i tiden til personlige behov. Men selv om kjønnsforskjellene i tidsbruk ble redusert, var det i 1990 fremdeles slik at menn og kvinner disponerte sin arbeidsinnsats

vedlikeholdsarbeid, altså aktiviteter som følger av beslutninger om å få barn og skaffe seg bolig og annet utstyr. Til slutt gjenstår den såkalte frie tiden som altså ansees som en restkategori med lavere prioritet og mindre preg av nødvendighet enn øvrige gjøremål. I praksis innebærer dette systemet i all hovedsak samme inndeling av aktiviteter som man finner ved andre betraktningmåter.

¹⁷ Tidsbruk og tidsbruksendringer i befolkningen er nærmere beskrevet i bl.a. Haraldsen og Kitterød (1992) og Langsether og Lømo (1997).

svært forskjellig. Kvinner brukte atskillig mindre tid enn menn til yrkesarbeid, og mer til husholdsarbeid. Hva fritidsaktiviteter og personlige behov angår, er kjønnsforskjellene forholdsvis beskjedne. Kvinner bruker noe mindre tid til fritidsaktiviteter enn menn gjør, og noe mer tid til personlige behov.

Samtidig som kjønnsforskjellene i tidsbruk ble redusert, ble det mer markerte forskjeller mellom aldersgruppene i perioden. Det foregikk klare forskyvninger mellom aldersgrupper slik at tidsmønsteret blant unge og eldre på mange måter skilte seg mer fra tidsmønsteret i andre aldersgrupper i 1990 enn i 1970. Utviklingen hadde blant annet sammenheng med lengre utdanningsperiode, senere familieetablering og tidligere utgang av yrkeslivet. For menns vedkommende ble tiden til yrkesarbeid redusert i alle aldersgrupper, men reduksjonen var mest markert blant unge og eldre (tabell 2). Blant kvinner var det først og fremst i aldersgruppen 25-66 år at tiden til yrkesarbeid økte. Blant kvinner 67 år og over var det en liten nedgang i yrkesarbeidet, mens økningen blant de yngste var svært beskjeden. Når det gjelder husholdsarbeidet, var nedgangen i tidsbruk større blant kvinner 25-66 år, enn blant dem som var yngre og eldre (tabell 3). Blant menn var det en viss økning i tidsinnsatsen både blant unge og middelaldrende, mens økningen blant dem 67 år og over var svært markert. For kvinners vedkommende var nedgangen i tid til personlige behov større blant de eldre enn blant unge og middelaldrende (tabell 4). Blant menn var nedgangen beskjeden blant de yngste, mens den hadde omtrent samme omfang i øvrige aldersgrupper. Både for menn og kvinner var økningen i tid til fritidsaktiviteter mest omfattende blant de eldste (tabell 5). Alt i alt ser det altså ut til at den mest arbeidsintensive perioden i livsløpet er blitt noe mer konsentrert om noen tiår midt i livet enn tidligere.

Endringene i tidsbruk i den norske befolkning ligner på dem man finner i andre vestlige land (Nimei og Päckönen, 1990; Robinson og Godbey, 1997). Selv om graden av kjønns- og aldersforskjeller i tidsmønsteret varierer mellom land, er det flere steder en klar tendens til at kvinner og menn får et likere tidsmønster, mens forskjellene mellom aldersgrupper blir mer markerte. Reduksjonen i kjønnsforskjeller i tid til yrkesarbeid bunner gjerne i en viss omfordeling fra menn til kvinner. Utjevningen av kjønnsforskjeller i tiden til husholdsarbeid er derimot oftest et resultat av omfattende nedskjæringer blant kvinner og en beskjeden økning blant menn.

Mindre husarbeid og mer omsorgsarbeid

Den kraftige nedgangen i husholdsarbeidet skyldes først og fremst at tiden til vanlig husarbeid som matlaging, oppvask, rengjøring o.l. er redusert. Kvinner brukte i gjennomsnitt nesten to timer mindre pr. dag, eller nærmere 14 timer mindre pr. uke til slike gjøremål i 1990 enn i 1970 (tabell 6). Dette innebærer omfattende endringer i kvinners aktivitetsmønster og er blitt kalt en revolusjon i dagliglivet (Langsether og Lømo, 1997). Mens husarbeidet ble skåret kraftig ned, økte tiden til omsorgsarbeid både blant kvinner og menn. Sammensetningen av husholdsarbeidet ble altså endret i perioden, med mindre vekt på vanlig husarbeid og mer på omsorgsarbeid. Utviklingen gjelder for alle kvinner og alle menn sett under ett, men var mest markert for personer med barn i husholdningen (Kitterød og Lømo, 1996). Her så vi en klar omprioritering av den ulønnede innsatsen hjemme i retning av atskillig mindre husarbeid og langt mer tid til aktiv omsorg for barna.¹⁸ Dette peker i retning av endrede foreldreroller. Til tross for høyere yrkesaktivitet blant mødre og langt mer bruk av tilsynsordninger utenfor hjemmet, bruker foreldre altså mer tid til konsentrert oppmerksomhet om barna enn tidligere. Gifte/samboende småbarnsfedre økte i løpet av 1970- og 1980-tallet sin tid til husholdsarbeid mer enn menn i de fleste andre livsfaser, men økningen var i første rekke knyttet til omsorgsarbeid for barn. Økningen i tiden til vanlig husarbeid var forholdsvis beskjeden.

¹⁸ Med aktiv omsorg menes her den tiden folk noterer i dagboka at de hovedsakelig utfører omsorgsarbeid. Foreldre tilbringer selvsagt mye tid med barna sine i tillegg til dette og parallelt med utførelsen av andre gjøremål. Den totale samværstiden med barn ser ikke ut til å ha økt. For mødres vedkommende var det snarere en viss nedgang på 1980-tallet (Kitterød og Lømo, 1996). Ettersom tid sammen med barn ikke ble registeret i tidsnyttingsundersøkelsen 1971-72, kan vi ikke si noe om endringer på 1970-tallet. På 1980-tallet så man en tendens til at både fedre og mødre tilbragte mer tid med barna uten at den andre forelderen var til stede, noe som er omtalt som økt grad av foreldreskift (Kitterød, 1992). Endringen gjelder for foreldre i par og kan altså ikke tilskrives en økning i antall samlivsbrudd.

Nedgangen i tiden til husarbeid gjenspeiles i at stadig færre anser seg selv som husmødre. Ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelser oppgav i 1980 27 prosent av kvinner i alderen 16-66 år at hjemmearbeid var deres hovedsakelige virksomhet (Bø og Molden, 2000). Fram til 1990 ble denne andelen mer enn halvert og har fortsatt å synke på 1990-tallet. I 1998 var andelen heltids hjemmearbeidende husmødre i alderen 16-66 år på 7 prosent, eller 98 000 personer. Den samme utviklingen finner vi blant kvinner med deltidsjobb. Disse ser i økende grad på seg selv som yrkesaktive og ikke primært som hjemmearbeidende.

Reduksjonen i tiden til husarbeid har trolig sammenheng både med holdningsendringer og senkede krav til standarden hjemme, mer bruk av ferdigvarer, mer bruk av tekniske hjelpemidler og mer effektiv organisering av husarbeidet. Det er imidlertid ikke blitt mer vanlig å kjøpe seg hjelp til rengjøringsarbeidet. Bare om lag 5 prosent av alle gifte/samboende kvinner i yrkesaktiv alder oppgir at husholdningen har privat rengjøringshjelp. Andelen har vært omtrent uendret siden begynnelsen av 1970-tallet (Kitterød, 1998).

Det er store forskjeller mellom kvinner i ulike aldersgrupper i tiden til husholdsarbeid (tabell 7). Eldre kvinner bruker atskillig mer tid enn unge og middelaldrende, og forskjellen er i første rekke knyttet til tiden til vanlig husarbeid. Eksempelvis brukte kvinner 30-39 år i 1990 om lag tre kvarter i gjennomsnitt pr. dag til husarbeid. Dette er en aldersgruppe hvor mange har ansvar for små barn, noe som innebærer at en del oppgaver hjemme med nødvendighet må utføres. Kvinner 70-79 år brukte til sammenligning nærmere 1 ½ time pr. dag til husarbeid i gjennomsnitt. Også multivariate analyser hvor det kontrolleres for en rekke andre faktorer, viser at alderen har stor betydning for mengden tid kvinner bruker til husarbeid (Langsether og Lømo, 1997). Aldersforskjellene kan nok i en viss grad være livsfasebettinget og skyldes lavere tempo og mer tilgjengelig tid blant de eldste, men trolig har vi her i første rekke å gjøre med forskjeller mellom generasjoner. Eldre i 1990 tilhørte en generasjon av kvinner som hadde vært vant til å bruke mye tid til husarbeid og fortsatte med dette da de ble eldre. Dersom dagens unge og middelaldrende beholder sitt tidsmønster med lite tid til husarbeid etter hvert som de blir eldre, vil vi se en fortsettelse av reduksjonen i tid til husarbeid blant kvinner generelt.

Mer tid til fjernsyn og sosialt samvær

Når det gjelder økningen i tid til fritidsaktiviteter, var det mindre klare forskyvninger mellom aktivitetstyper enn hva som var tilfellet for husholdsarbeidet. Økningen var spredt på flere aktiviteter, men var mest markert for fjernsynsseing og sosialt samvær (tabell 8). Dette er også de to aktivitetstypene som utgjør størst del av fritiden. Kjønnsforskjellene i fritidsmønsteret er forholdsvis små, men det er en viss tendens til at menn bruker mer tid til å se fjernsyn enn kvinner, mens kvinner bruker mer tid enn menn til sosialt samvær.

Lengst samlet arbeidstid og skjevst arbeidsdeling i barnefamilier

Et gjennomgående funn i dagbokstudier av tidsbruk, både internasjonalt og over tid, har vært at menn og kvinner har omtrent like lang samlet arbeidstid. Robinson og Godbey (1997) snakker om en "usynlig hånd" som bevirker at den samlede tiden til forpliktelser blir omtrent den samme for menn og kvinner. Ser vi alle voksne under ett, stemmer dette også for Norges vedkommende. Legger vi sammen tiden til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning, finner vi at både menn og kvinner i 1990 i gjennomsnitt hadde en samlet arbeidstid på om lag 7 timer og tre kvarter pr. dag (tabell 1). Kjønnsforskjellene varierer imidlertid mellom grupper. Særlig ser partenes yrkestilpasning ut til å ha stor betydning (Kitterød, 2000).

Nå kan det selvsagt diskuteres om dette målet er noe godt uttrykk for folks samlede arbeidsbyrde. Særlig foreldre vil ha langt mer forpliktet tid enn det som inkluderes i "arbeidskodene" i tidsnyttingsundersøkelser ettersom de jo har ansvar for barna også mye av den tiden de bruker til fritidsaktiviteter og personlige gjøremål. Dessuten er det ikke uproblematisk å sidestille lønnet og ulønnet arbeid i denne sammenheng. Lønnet arbeid må utføres på faste tidspunkter i henhold til inngåtte avtaler, mens man har større frihet til å velge mengde og tidspunkt for deler av det ulønnede

arbeidet. Rydenstam og Wadskog (1995) hevder dessuten at man lett får en viss underrapportering av ulønnet i forhold til lønnet arbeid i slike dagbokundersøkelser ettersom pauser og avbrudd ikke registreres med samme nøyaktighet for yrkesarbeidet som for husholdsarbeidet. Dermed får vi et slags nettomål for husholdsarbeid hvor alle kortvarige avbrudd er holdt utenfor og regnes som fritid eller personlige gjøremål. Målet for samlet arbeidstid kan selvsagt utvikles og presiseres på flere måter, men for enkelthets skyld bruker vi her *samlet arbeidstid* som definert overfor for å illustrere hvordan den forpliktete tiden varierer mellom ulike familiefaser. Tabell 9 viser at den samlede arbeidstiden, både for menn og kvinner, ikke overraskende er lengst blant dem som har barn i husholdningen. Samtidig bruker de som har barn i husholdningen mindre tid til fritidsaktiviteter enn personer i andre livsfaser. Regner vi med all den andre tiden foreldre tilbringer sammen med barna sine, blir forskjellen i arbeidsbyrde i forhold til andre livsfaser enda mer markert. Mens personer i de aller fleste livsfaser brukte atskillig mer tid til fritidsaktiviteter i 1990 enn i 1970, var det ingen økning i fritiden for småbarnsforeldre. Både småbarnsfedre og småbarnsmødre hadde omtrent like lang samlet arbeidstid i 1990 som ved inngangen til 1970-åra (Kitterød og Opdahl, 1992).

Samtidig som småbarnsforeldre er blant dem som har lengst samlet arbeidstid, er det også i denne fasen at den kjønnsmessige arbeidsdelingen er mest spesialisert. I 1990 brukte småbarnsmødre i gjennomsnitt mindre tid til yrkesarbeid enn kvinner i de fleste andre livsfaser og mer tid til husholdsarbeid enn kvinner i noen annen livsfase. Mertiden til husholdsarbeid blant småbarnsmødrene skyldtes i all hovedsak at de brukte mer tid til omsorgsarbeid for barn enn kvinner i andre livsfaser (Statistisk sentralbyrå, 1992). Tiden til vanlig husarbeid varierte mindre mellom livsfaser. Småbarnsfedre skilte seg lite ut fra menn i andre livsfaser når det gjaldt tiden til yrkesarbeid, men brukte noe mer tid til husholdsarbeid enn menn i de fleste andre faser. Unntaket er her menn i pensjonsalder som brukte omtrent like mye tid til husholdsarbeid som fedre med små barn. Innholdet i husarbeidet er imidlertid ulikt i disse gruppene. Småbarnsfedre brukte det meste av tiden til omsorgsarbeid for barn, mens husholdsarbeidet for eldre menn for det meste bestod av vanlig husarbeid (Statistisk sentralbyrå, 1992).

3. 3. Endringer i tidsbruk på 1990-tallet

For å kunne si noe om utviklingen av tidsmønsteret på 1990-tallet, må vi altså basere oss på andre datakilder enn dagbokundersøkelser av tidsbruk. Vi kan derfor ikke gi noe fullstendig bilde av hvordan forholdet mellom ulike aktivitetsområder er endret, og heller ikke av forskyvninger i tidsmønsteret mellom kvinner og menn, eller mellom aldersgrupper og familiefaser. Ved å basere oss på en del intervju spørsmål om tidsbruk fra vanlige utvalgsundersøkelser, kan vi imidlertid få et visst bilde av endringer på utvalgte områder, og av forskyvninger mellom grupper av personer. Arbeidskraftsundersøkelser er den viktigste datakilden for informasjon om utviklingen i tid til yrkesarbeid. Det er ikke foretatt egne analyser av arbeidskraftsundersøkelsene til dette kapitlet, men vi refererer til analyser som er beskrevet andre steder. I tillegg er det noen analyser på grunnlag av levekårsundersøkelser. Grunnen til at vi supplerer bildet fra arbeidskraftsundersøkelsene med annen informasjon, er at man hittil ikke har publisert opplysninger brutt ned på livsfasegrupper for menn på grunnlag av arbeidskraftsundersøkelsene. Endringer i tid til husarbeid er basert på opplysninger fra levekårsundersøkelser, mens endringer i fritidsmønsteret er basert på opplysninger fra medie- og kulturundersøkelser og levekårsundersøkelser. For tid til husarbeid har vi foretatt egne analyser til dette kapitlet, mens hovedmønsteret i fritiden beskrives på bakgrunn av analyser gjort til *Sosialt utsyn*.

Framstillingen i det følgende er altså basert på andre typer mål enn dem som er vist tidligere i kapitlet. Tall fra tidsnyttingsundersøkelser og fra vanlige intervjuundersøkelser kan ikke sammenlignes direkte. I tidsbruksundersøkelsene er det døgn som er analyseenhet, mens analyseenheten i de fleste vanlige intervjuundersøkelser er person eller husholdning. I hovedsak viser vi i det følgende

prosentfordelinger og gjennomsnittstall basert på individdata. Når det gjelder tid til yrkesarbeid, er det også viktig å være klar over at de ulike undersøkelser gir noe ulike mål. Som vi har redegjort for tidligere, viser dagbokundersøkelser av tidsbruk den tiden folk *faktisk* utfører yrkesarbeid, inkludert spisepauser og arbeidsreiser. Både hoved- og biarbeidsforhold og eventuelt overtidsarbeid er inkludert, mens private gjøremål i arbeidstiden og fravær pga. egen sykdom eller omsorg for barn holdes utenfor. I arbeidskraftsundersøkelsene kartlegges både *faktisk arbeidstid* i referanseuka, og *avtalt eller vanlig arbeidstid*. I det følgende refereres hovedsakelig tall for det siste. Avtalt arbeidstid er det antall timer pr. uke som den ansatte ifølge arbeidskontrakten skal være på jobb. Eventuelt fravær pga. sykdom, ferie o.l. skal ikke trekkes fra, og overtid skal ikke regnes med. For ansatte som ikke har noe arbeidstidsavtale, samt for selvstendige og dem som arbeider i familiebedrift, får man oppgitt deres vanlige (gjennomsnittlige) arbeidstid pr. uke. Slik resultatene vanligvis gis i norske publikasjoner, regnes arbeidstiden ut på grunnlag av summen av timer i hoved- og biyrke.¹⁹ Definisjoner i arbeidskraftsundersøkelsene er nærmere omtalt i Statistisk sentralbyrå (1998). Tidsbruksundersøkelser og arbeidskraftsundersøkelser kan altså gi noe ulike bilder av tiden til yrkesarbeid. Dette vil særlig gjelde for småbarnsforeldre hvor mange av de yrkesaktive har permisjon på intervjutidspunktet og dermed ikke bruker tid til yrkesarbeid selv om de formelt sett er yrkesaktive. I levekårsundersøkelser registreres *vanlig arbeidstid*. Man spør da, både for hoved- og biyrke, hvor mange timer pr. uke folk vanligvis arbeider. Det blir presisert at både betalt overtid og ekstraarbeid hjemme skal regnes med. I tallene som gis i de følgende er både tid i hoved- og biyrke regnet med, på samme måte som for arbeidskraftsundersøkelsen. Definisjonene av arbeidstid i levekårsundersøkelser er nærmere omtalt i Statistisk sentralbyrå (1996). Arbeidstidsbegrepene i de ulike undersøkelsene skiller seg altså noe fra hverandre. Tall fra ulike undersøkelser er derfor ikke direkte sammenlignbare.

Mer førtidspensjonering blant menn og høyere yrkesaktivitet blant mødre

Arbeidskraftsundersøkelsene viser at ungdom blir stadig eldre før de melder seg på arbeidsmarkedet for fullt. Mange har imidlertid deltidsjobb ved siden av studiene, men omfanget av dette varierer med situasjonen på arbeidsmarkedet. For aldersgruppen 20-24 år så man en klar reduksjon i yrkesfrekvensen fra 1987 til 1993. Fra 1995 så man imidlertid en økning i yrkesdeltakelsen blant ungdom, men både for 16-19-åringene og 20-24-åringene var yrkesfrekvensen lavere i 1998 enn ved høykonjunkturen i 1987 (Sosialt utsyn, 2000).

Samtidig som ungdom kommer senere inn på arbeidsmarkedet, ser man en klar tendens til at stadig flere går ut av yrkeslivet før oppnådd pensjonsalder (Birkeland, 1999). Dels har dette sammenheng med økt uføretrygding, men på 1990-tallet har også ordningen med avtalefestet førtidspensjon spilt en viktig rolle. Særlig for menn ser man en klar utvikling mot at den yrkesaktive delen av livsløpet blir stadig kortere. For kvinner har det på 1990-tallet vært en nedgang i andelen yrkesaktive i aldersgruppen 67 år og over. Blant "yngre eldre" kvinner har det vært en klar tendens til førtidspensjonering, men dette veies opp av den generelle tendensen til økt yrkesaktivitet blant kvinner.

Gift/samboende kvinner med barn er blant dem som økte sin yrkesdeltakelse mest i 1990-åra. Utviklingen var en fortsettelse av økningen fra 1980-tallet. Økningen har vært mest markert blant dem med små barn (0-6 år). Det er fremdeles slik at kvinner med noe større barn har høyere yrkesdeltakelse enn småbarnsmødrene, men forskjellene er mindre enn tidligere. Det er imidlertid viktig å huske på at høye yrkesfrekvenser i arbeidskraftsundersøkelsene ikke nødvendigvis innebærer at mødre med små barn faktisk bruker mye tid i yrkeslivet. Ettersom også midlertidig fraværende regnes som yrkesaktive i arbeidsmarkedsstatistikken, vil mange av de registrerte yrkesaktive til enhver tid være ute i permisjon. Dette tallet økte markert på 1980- og 1990-tallet. I 1998 var 40 000 kvinner, eller nær 4 prosent av alle sysselsatte kvinner, i permisjon.

¹⁹ I publikasjoner fra Eurostat (EUs statistiske kontor) legges bare hovedyrke til grunn når man angir arbeidstid. Norge foretar da egne datakjøringer av tall som skal publiseres gjennom Eurostat for å tilpasse seg denne praksisen.

I tillegg til økte yrkesfrekvenser blant kvinner, har det på 1990-tallet vært en økning i arbeidstiden for de sysselsatte kvinnene. Stadig flere arbeider heltid (minst 37 timer pr. uke) eller lang deltid (20-36 timer pr. uke). Gifte/samboende kvinner med barn under 16 år arbeider fremdeles oftere deltid enn andre kvinner, men forskjellen ble noe redusert på 1990-tallet. I 1998 arbeidet 48 prosent av alle yrkesaktive gifte/samboende mødre heltid. I 1990 var andelen 42 prosent.

Deltidsarbeid er lite utbredt blant menn, og finnes hovedsakelig blant dem som er under utdanning. Blant menn i alderen 30-60 år er 95 prosent heltidsarbeidende.

Det ser imidlertid ut til å ha vært en viss nedgang i andelen som arbeider overtid, fra 28 prosent av alle heltidsansatte i 1996, da man startet å måle dette i arbeidskraftsundersøkelsene, og til 25 prosent av alle heltidsansatte i 1999. Andelen med biarbeid eller ekstrajobber ser derimot ut til å ha vært ganske stabil de siste åra, om lag 8 prosent av de sysselsatte. Mens overtidarbeid er vanligere blant menn enn blant kvinner, har kvinner noe oftere enn menn mer enn en jobb.

Alt i alt tyder alstå arbeidskraftsundersøkelsene på at det på 1990-tallet var en fortsettelse av utviklingen fra tiåra før i retning av mindre kjønnsforskjeller og mer markerte aldersforskjeller i tiden til yrkesarbeid. Ulikt hva som var tilfelle på 1970-tallet, ser det imidlertid ut til at reduksjonen i kjønnsforskjeller blant dem midt i livet på 1990-tallet i all hovedsak skyldes at kvinner økte sin arbeidstid og bare i liten grad en reduksjon blant menn.

I tabellene 10-12 gis en del tall for yrkestilknytning og arbeidstid blant menn og kvinner basert på SSBs levekårsundersøkelser 1991, 1995 og 1998.²⁰ Tallene gjelder personer 16-79 år og er gruppert etter familiefase. Tabell 10 viser andelen yrkesaktive samt gjennomsnittlig arbeidstid. Som yrkesaktive regnes her de som oppgir at de utførte inntektsgivende arbeid av minst en times varighet uka før intervjuet ble foretatt, eller hadde slik arbeid som de var midlertidig borte fra. Tabellene 11 og 12 viser ukentlig arbeidstid blant de yrkesaktive, både gruppert etter timer, og ved gjennomsnittstall. Tabell 10 bekrefter inntrykket fra arbeidskraftsundersøkelsene av at det var en tilnærming både i andelen yrkesaktive og i gjennomsnittlig arbeidstid mellom menn og kvinner på 1990-tallet. Andelen yrkesaktive kvinner økte fra 60 prosent i 1991 til 68 prosent i 1998, mens andelen blant menn var forholdsvis stabil. I beregningene av gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid i tabell 10 er også de som ikke er yrkesaktive inkludert.²¹ Ikke yrkesaktive personer er da gitt veriden 0 timer pr. uke. Blant kvinner var det en økning i den gjennomsnittlige arbeidstiden pr. uke fra 18,3 timer i 1991 til 21,3 timer i 1998. Denne økningen gjenspeiler først og fremst økningen i andelen yrkesaktive, men det ser også ut til å ha vært en viss økning i gjennomsnittlig arbeidstid blant de yrkesaktive kvinnene (tabell 12).

For menns vedkommende illustrerer tabell 10 videre de forskyvninger som fant sted mellom aldersgrupper og livsfaser på 1990-tallet. Det var en reduksjon i andelen yrkesaktive og i gjennomsnittlig arbeidstid blant gifte og enslige menn 67 år og over, mens det særlig blant enslige 25-44 år var en klar økning i andelen yrkesaktive og følgelig også i den gjennomsnittlige arbeidstiden. Blant gifte/samboende menn med barn var andelen yrkesaktive derimot ganske stabil på 1990-tallet. Den gjennomsnittlige arbeidstiden ser derimot ut til å ha gått noe ned blant menn i disse gruppene, noe som skyldes en nedgang i arbeidstiden blant de yrkesaktive (tabell 11). Både blant småbarnsfedre og blant dem med større barn ble andelen med lang arbeidstid (minst 45 timer pr. uke) betydelig redusert

²⁰ I undersøkelsen av fra 1998 er det lagt inn en frafallsvekt. Prosentandelene og gjennomsnittstallene som presenteres i tabellene 10-14, er basert på det vektete materialet, mens antall observasjoner er basert på det uvektede materialet.

²¹ Dette er altså samme prinsipp som ligger bak beregninger av gjennomsnittlig arbeidstid i tidsbruksundersøkelser, hvor også ikke yrkesaktive personer inngår i gjennomsnittene. Tallene er likevel ikke helt sammenlignbare. Lavekårsundersøkelsen viste alstå at kvinner 16-79 år i 1991 i gjennomsnitt hadde en vanlig ukentlig arbeidstid på 18,3 timer (tabell 10). Som vist i tabell 1, viser tidsbruksundersøkelsen 1990 at kvinner 16-74 år da brukte i gjennomsnitt 2 timer og 49 minutter pr. dag til yrkesarbeid. Pr. uke blir dette 19 timer og tre kvarter. Forskjellen i forhold til tallene fra levekårsundersøkelsen kan bl.a. skyldes at man i tidsbruksundersøkelsen også har inkludert tid til arbeidsreiser, samt at tallene herfra bare omfatter personer til og med 74 år.

på 1990-tallet, noe som trolig gjenspeiles i arbeidskraftsundersøkelsenes funn om en nedgang i overtidsarbeidet. Reduksjonen i andelen med lang arbeidstid gjelder også når vi ser alle voksne menn under ett, men utviklingsmønsteret varierer mellom livsfaser. På 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet var det mye oppmerksomhet om fedrenes lange arbeidsdager (Kvande, 1994; Ellingsæter, 1991). Ved inngangen til 1990-tallet hadde gifte/samboende fedre med barn i husholdningen langt oftere enn menn i andre livsfaser lang ukentlig arbeidstid. I løpet av 1990-tallet ble forskjellene mellom livsfasegrupper mindre. I 1991 hadde hele 41 prosent av alle gifte/samboende fedre med barn under skolealder en ukentlig arbeidstid på minst 45 timer. I 1998 gjaldt dette bare 28 prosent. Tilsvarende tall for fedre med barn i skolealder er henholdsvis 46 og 34 prosent. Muligens har reduksjonen i arbeidstid blant fedre sammenheng med økningen i mødres arbeidstid. Etersom mødre etter hvert bidrar med større inntekter, kan det ha blitt mindre behov for fedres ekstrajobbing. Dessuten innebærer nok mødres økte yrkesarbeid at fedre må stille opp mer hjemme og dermed har mindre anledning til å jobbe lange dager. Muligens kan nedgangen i arbeidstid blant fedre også sees i lys av at barnefamiliene generelt fikk bede økonomiske kår i perioden (se kapittel 6 og 7).

Tabell 12 viser at det, for alle yrkesaktive kvinner sett under ett, var forholdsvis små endringer i den gjennomsnittlige arbeidstiden på 1990-tallet. Endringene varierte imidlertid mye mellom livsfasegrupper. Gifte/samboende småbarnsmødre og enslige forsørgere er blant de grupper hvor vi finner en klar økning i den gjennomsnittlige arbeidstiden. Gifte/samboende mødre med barn under skolealder hadde i 1991 en gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid på 27,8 timer pr. uke, mot 29,8 timer blant tilsvarende gruppe i 1998. Vi minner igjen om at økningen i den tiden kvinner faktisk tilbringer på jobb trolig er noe mindre enn disse tallene gir inntrykk av, ettersom noen av dem som registreres som yrkesaktive i undersøkelsene, faktisk har permisjon på intervjuetidspunktet. Forholdsvis få kvinner har lang ukentlig arbeidstid, noe som har vært stabilt på 1990-tallet. I 1998 hadde 7 prosent av alle yrkesaktive kvinner en ukentlig arbeidstid på minst 45 timer. Blant småbarnsmødre er andelen med lang arbeidstid noe lavere enn blant kvinner i de fleste andre livsfaser, bare 3 prosent i 1998. Flere mødre enn før arbeider imidlertid mellom 35 og 44 timer pr. uke. Den eneste livsfasegruppen hvor det å ha lang arbeidstid er forholdsvis vanlig, er blant enslige 25-44 år. Både andelen yrkesaktive og arbeidstiden blant de yrkesaktive økte altså, på 1990-tallet, mest markert blant kvinner som har ansvar for barn. Dermed tyder mye på at det også for kvinners vedkommende var en tendens til at arbeidsintensive åra ble ytterligere konsentrert midt i livet på 1990-tallet.

Selv om kvinner økte sin arbeidstid på 1990-tallet, er det fremdeles markerte kjønnsforskjeller i tiden til yrkesarbeid. Andelen yrkesaktive er noe høyere blant menn enn blant kvinner, og yrkesaktive menn har jevnt over atskillig lengre arbeidstid enn yrkesaktive kvinner. Eksempelvis arbeidet 1 av 4 yrkesaktive menn minst 45 timer pr. uke i 1998, mot bare 7 prosent av kvinnene. Likeledes hadde 20 prosent av de yrkesaktive kvinnene kort deltidsarbeid (under 20 timer pr. uke), mens dette gjaldt bare 6 prosent av yrkesaktive menn. Yrkesaktive kvinner hadde i 1998 en gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid på 31,5 timer, mens tilsvarende tall for menn var 40,7 timer.

Fortsatt nedskjæring av husarbeidet blant kvinner

Vi har dessverre ikke datakilder som kan gi noe godt bilde av utviklingen i tid brukt til husholdsarbeid på 1990-tallet. Spørsmål om tid til vanlig husarbeid stilles imidlertid jevnlig i en del utvalgsundersøkelser. Folk blir da bedt om å oppgi hvor mye tid de vanligvis bruker pr. uke. Det presiseres i spørsmålet at man med husarbeid tenker på matlaging, rengjøring, vask og stell av tøy mv., men ikke på pass og stell av barn, syke o.l. Svarene er prekodet i grupperinger av timer (under 5 timer, 5-9 timer, 10-19 timer, 20-29 timer, 30-39 timer, 40 timer +). Det er derfor ikke mulig å beregne gjennomsnittstall, men ved å se på forskyvninger mellom svarkategorier kan vi få et visst inntrykk av hvilke endringer som har funnet sted.²² Når det gjelder andre former for husholdsarbeid, som f.eks. omsorgs- og vedlikeholdsarbeid, har vi ikke opplysninger om eventuelle endringer på 1990-tallet.

²² Metodestudier tyder på at det er en viss tendens til overrapportering av tid til husarbeid ved bruk av vanlige intervju spørsmål (Robinson og Godbey, 1997; Marini og Shelton, 1993; Niemi, 1993). Slike spørsmål gir derfor ikke gi noe eksakt bilde av mengden tid som faktisk brukes til husarbeid. Forskjellene mellom ulike grupper ser imidlertid ut til å

Tabellene 13 og 14 viser tid til husarbeid blant menn og kvinner i ulike familiefaser for årene 1991, 1995 og 1998. Tallene er basert på Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser. Ettersom det er så store kjønnsforskjeller i tidsbruken på dette området, benyttes noe ulik gruppering av antall timer for menn og kvinner. For menns vedkommende finner vi ikke noe klart endringsmønster på 1990-tallet. Både i 1991 og 1998 brukte vel halvparten av alle menn 16-79 år mindre enn 5 timer pr. uke til husarbeid, mens i underkant av 20 prosent brukte 10 timer eller mer pr. uke. Blant enslige og gifte/samboende under 45 år uten barn kan det ha vært en viss nedgang i tiden til husarbeid ettersom det er en viss tendens til at andelen som bruker lite tid (under 5 timer pr. uke) har økt, mens andelen som bruker minst 10 timer pr. uke er gått ned. Endringene er imidlertid usikre. I den offentlige debatten har det vært knyttet særlig interesse til endringer i fedres deltakelse i hus- og omsorgsarbeid. For småbarnsfedres vedkommende så det, for første halvdel av 1990-tallet, ut til å være en viss forskyvning i retning av mer husarbeid, men tallene for 1998 tyder på at dette ikke var noe stabilt utviklingstrekk. Både i 1998 og i 1991 brukte om lag halvparten av gifte/samboende fedre med barn under skolealder under 5 timer pr. uke til husarbeid, mens om lag 12 prosent brukte minst 10 timer pr. uke. Også blant fedre med barn i skolealder var endringene små. Dersom fedre økte sin innsats hjemme i 1990-åra, var det trolig i første rekke tiden til omsorg for, og samvær med, barn som ble prioritert. Som tidligere nevnt, var det først og fremst slike gjøremål fedre engasjerte seg mer i hjemme på 1970- og 1980-tallet. Det er også omsorgsarbeid for barn som utgjør den største delen av fedres ulønnede arbeid. I 1990 gikk eksempelvis 43 prosent av fedres samlede tid til husholdsarbeid med til aktiv omsorg for barn, mens bare 20 prosent gikk til vanlig husarbeid (Statistisk sentralbyrå, 1992). Ulikt hva som var tilfellet på 1970- og 1980-tallet ser det heller ikke ut til at eldre menn økte sin tid til husarbeid på 1990-tallet. Sett i lys av at stadig flere går tidlig ut av yrkeslivet, er dette overraskende. Alt i alt ser det altså ut til å ha vært små endringer i menns tid til husarbeid på 1990-tallet

Blant kvinner ser det derimot ut til å ha vært en viss nedgang i tiden til husarbeid i løpet av 1990-åra. Andelen som brukte mindre enn ti timer pr. uke økte fra 32 prosent i 1991 til 43 prosent i 1998, mens andelen som brukte minst 20 timer pr. uke ble redusert (tabell 14). Reduksjonen i tiden til husarbeid ser ut til å gjelde for kvinner i de fleste livsfasegrupper, også dem som har barn i husholdningen. Blant småbarnsmødre steg eksempelvis andelen som brukte under 10 timer pr. uke til husarbeid fra åtte prosent i 1991 til 24 prosent i 1998, mens andelen som brukte minst 30 timer pr. uke ble redusert fra 15 til to prosent i samme periode. Ettersom vi ikke har opplysninger om tid til andre typer husholdsarbeid, vet ikke om den omprioriteringen vi så blant foreldre på 1970- og 1980-tallet mot større vekt på aktivt omsorgsarbeid og mer konsentrert oppmerksomhet om barna, fortsatte på 1990-tallet. Vi vet derfor heller ikke om den samlede tid til ulønnet arbeid ble redusert blant mødre i perioden.

Endringen på 1990-tallet i retning av mindre tid til husarbeid blant kvinner var altså en fortsettelse av utviklingen fra de foregående tiår. Det kan se ut til at nedgangen i husarbeidstiden på 1990-tallet var noe mer markert blant kvinner med barn i husholdningen og blant andre under 45 år, enn blant dem som var eldre. Også dette er i tilfelle en fortsettelse av utviklingen fra tidligere med en større nedskjæring blant kvinner midt i livet enn blant eldre og yngre. Det lave antallet observasjoner i enkelte av livsfasegruppene i tabell 14 innebærer imidlertid at forskjeller i endringsmønster mellom grupper må tolkes med forsiktighet.

I og med at kvinner skar ned på tiden til husarbeid på 1990-tallet, mens tidsbruken blant menn ser ut til å ha vært ganske stabil, kan det synes som om kjønnsforskjellene i tid til husarbeid ble redusert i perioden. Reduksjonen skyldes altså i all hovedsak en nedgang blant kvinner, og ikke en økning blant menn. Også dette er en fortsettelse av utviklingstrekk fra foregående tiår. Selv om det var en viss utjevning av kjønnsforskjeller i tid til husarbeid på 1990-tallet, var det imidlertid fremdeles markerte

være omtrent de samme som dem man finner i tidsbruksundersøkelser basert på dagbøker. Spørsmålene kan derfor brukes til å belyse forskjeller i tidsbruk mellom grupper og endringer over tid

kjønnsforskjeller i tidsinnsatsen i 1998. Eksempelvis brukte bare tre prosent av alle voksne menn minst 20 timer pr. uke til husarbeid, mot 23 prosent av alle voksne kvinner. Blant gifte/samboende småbarnsfedre og småbarnsmødre var de tilsvarende andelene henholdsvis fire og 40 prosent.

Fritid: Stabil mediebruk og økt kulturell aktivitet

I levekårsundersøkelser og kultur- og mediebruksundersøkelser stilles jevnlig spørsmål om deltakelse i en rekke fritidsaktiviteter. Slike undersøkelser kan gi et godt bilde av utviklingstrekk i tidsbruk og deltakelse på flere områder, men de kan vanskelig gi noen oversikt over samlet tid brukt til fritidsaktiviteter. Vi kan derfor ikke si noe om hvorvidt tiden til fritidsaktiviteter økte eller gikk ned på 1990-tallet, eller hvorvidt det ble økte forskjeller mellom aldersgrupper og livsfaser i mengde tid til fritidsaktiviteter. I det følgende peker vi på utviklingstrekk i deltakelse på enkelte områder. Framstillingen er i hovedsak basert på kapitlet om Fritid og kultur i Sosialt utsyn (Vaage 2000).

Som nevnt tidligere, viser tidsbruksundersøkelser at en vesentlig del av fritidsøkningen på 1970- og 1980-tallet gikk med til å se mer fjernsyn. Til tross for en kraftig økningen i tilgangen til elektroniske medier på 1990-tallet, så man ikke noen økning i tiden brukt til slike medier i dette tiåret. Den samlede tiden brukt til elektroniske medier gikk faktisk noe ned (tabell 15).²³ På tross av økt sendetid og flere kanaler holdt tiden til fjernsynsseing seg omtrent på samme nivå på 1990-tallet. Det ser altså ut til at seertiden er blitt splittet opp og fordelt på flere kanaler. Tiden til radiolytting gikk klart ned i 1990-åra, og også bruken av plater, kassetter og CD avtok noe. Selv om langt flere fikk tilgang til videospiller, holdt også tiden til å se video seg forholdsvis stabil på 1990-tallet. For befolkningen sett under ett ser det heller ikke ut til at den økte tilgangen til PC hjemme har ført til økt tidsbruk på dette området. Spørsmålene om bruk av hjemme-PC gjelder i prinsippet all bruk hjemme, også den som er relatert til jobb og studier. I 1997 brukte aldersgruppen 25-66 år i gjennomsnitt om lag 12 minutter pr. dag foran PCen hjemme, og dette var omtrent samme andel som noen år tidligere. Også målinger fra årene i mellom viser samme mønster med en forholdsvis stabil tidsbruk til PC hjemme (Vaage 1999). For unge 16-24 år så det imidlertid ut til å være en viss økning, fra 11 minutter i gjennomsnitt pr. dag i 1994 til 21 minutter i 1998. Hjemme-PC brukes mest til underholdning og spill, men også i forbindelse med arbeid og utdanning og som hjelpemiddel i hjem og fritid.

Den samlede tiden til lesing av aviser, ukeblader, bøker og tidsskrifter ble noe redusert på 1990-tallet. Ulikt hva vi kanskje kunne vente, ser det imidlertid ikke ut til at dette skyldes at de elektroniske mediene får større oppmerksomhet enn før.

Jevnt over bruker vi atskillig mindre tid til kulturelle aktiviteter enn til medier. Likevel ser det ut til å ha vært en viss økning i den kulturelle aktiviteten på 1990-tallet. På flere områder så man en økning i bruken av kulturtilbud. Særlig var oppgangen markert når det gjaldt deltakelse i klassiske konserter. Det ble også noe vanligere å besøke museer, biblioteker, kino, kunstutstillinger og konserter med populærmusikk. Deltakelse i idrettsarrangementer så derimot ut til å bli noe mindre vanlig, mens andelen som besøkte teater holdt seg ganske stabil. I gjennomsnitt besøkte den voksne befolkning 21 kulturtilbud i 1997.

Også for andre fritidstilbud utenfor hjemmet så det ut til å være en viss økning på 1990-tallet. Det ble stadig vanligere å gå på restauranter og kafeer. Andelen som gikk på dans eller diskotek økte markert på 1980-tallet, men var ganske stabil på 1990-tallet. Alt i alt ser det ut til at befolkningen har fått et noe mer uteorientert fritidsmønster. Utviklingen var klar på 1980-tallet og så ut til å fortsette på 1990-tallet, noe som er i tråd med utviklingen i sosialt fellesskap som beskrives i kapittel 5.

²³ Det er viktig å være klar over at dagbokundersøkelser av tidsbruk og vanlige spørreskjemaundersøkelser vil gi ulike bilder av mengden tid til fjernsynsseing og en del andre elektroniske medier. De tall fra tidsbruksundersøkelser som er vist i dette kapitlet, gjelder viktigste gjøremål i hvert enkelt tidsintervall. Tidsbruken pr. døgn vil da summere til 24 timer. Mye TV-seing foregår parallelt med andre gjøremål og kommer ikke fram i slike tall for hovedaktiviteter. I mediebruksundersøkelser, hvor folk blir bedt om å angi hvor mye tid de brukte til fjernsyn og andre medier dagen i forveien, vil nok de fleste også regne med tid som ble brukt parallelt med andre gjøremål.

Også når det gjelder idrett og mosjonsaktivitet, ser det ut til å ha vært en viss økning i aktivitetsnivået på 1990-tallet. Andelen som gikk fottur eller skitur økte klart fra 1987 og fram til 1995. Det samme gjaldt andelen som deltok i andre idretts- og mosjonsaktiviteter. Man så også en tendens til at de som var aktive innen idrett og mosjon, økte sitt aktivitetsnivå på 1990-tallet.

Selv om vi ikke kan si noe om utviklingen i den samlede tiden til fritidsaktiviteter, kan vi konkludere med at befolkningen ser ut til å ha fått et mer aktivt og uteorientert fritidsmønster i løpet av 1990-åra. Trolig har det vært en viss fritidsøkning blant enkelte grupper. Tidligere utgang av yrkeslivet og et stabilt nivå på husarbeidet gir grunn til å anta at særlig eldre menn bruker mer tid til fritidsaktiviteter enn tidligere. Lengre utdanningsperiode og senere familieetablering kan innebære at det også har vært en viss økning i tiden til fritidsaktiviteter blant de yngre. Det er imidlertid lite som tyder på at småbarnsforeldre hadde noen fritidsøkning på 1990-tallet. Økt yrkesarbeid blant mødre innebærer trolig at mange i denne livsfasen fikk noe strammere tidsbudsjetter i perioden.

Tidsbruksendringer på 1990-tallet: En oppsummering

Selv om vi ikke kan gi noe samlet bilde av endringer i befolkningens tidsbruk på 1990-tallet, kan vi, ved å sammenholde statistikk fra ulike kilder, peke på noen viktige utviklingstrekk. Når det gjelder tiden til yrkesarbeid, ser det ut til at utviklingen fra de foregående tiår med en viss utjevning av kjønnsforskjeller i tidsbruk fortsatte på 1990-tallet. Dette gjaldt særlig for gifte/samboende foreldre, der mødre økte sin arbeidstid, mens den gjennomsnittlige arbeidstiden blant fedre gikk noe ned. For menns vedkommende ser det også ut til at 1990-tallet var en fortsettelse av endringene i tiåra forut når det gjaldt forskyvninger mellom aldersgrupper. Tidligere utgang av yrkeslivet blant eldre menn innebar at forskjellen i forhold til dem midt i livet ble større.

På 1970- og 1980-tallet fant det sted en betydelig reduksjon i kvinners tid til vanlig husarbeid, særlig blant dem midt i livet. Denne nedgangen ser ut til å ha fortsatt på 1990-tallet. Det var særlig kvinner med barn i husholdningen, og kvinner under 45 år, som skar ned på husarbeidet i dette tiåret. Mens menn økte tiden til husarbeid noe på 1970- og 1980-tallet, ser det ikke ut til å ha vært noen økning på 1990-tallet. Også blant menn i pensjonsalder så tiden til husarbeid ut til å være ganske stabil på 1990-tallet. Sett i lys av at flere enn før går tidlig ut av yrkeslivet er dette overraskende. Ut fra 1990-åras sterke fokus på fedres rolle hjemme kunne vi kanskje vente at det hadde vært en økning i fedres tid til husarbeid i perioden. Dette ser imidlertid ikke ut til å ha vært tilfelle. Dersom fedre engasjerte seg mer hjemme, gjelder dette trolig først og fremst i arbeidet med barna. Til tross for at fedre ikke ser ut til å ha økt sin innsats i husarbeidet på 1990-tallet, har antakelig reduksjonen blant mødre bidratt til at kjønnsforskjellene på området er noe blitt noe mindre.

Hva fritiden angår, ser det ut til at befolkningen generelt fikk et mer aktivt og uteorientert fritidsmønster på 1990-tallet, noe som i tilfelle er i tråd med folks ønsker slik de kommer fram i spørsmål om hva man gjerne skulle bruke mer tid til (se kapittel 2). Det er imidlertid vanskelig å si om det var noen generell økning i tiden til fritidsaktiviteter i perioden. Muligens var det en viss fritidsøkning blant eldre og yngre, men det er lite som tyder på at menn og kvinner med barn i husholdningen fikk mer tid til fritidsaktiviteter i perioden. Trolig var det på 1990-tallet en fortsettelse av trenden fra tiåra forut i retning av større forskjeller mellom aldersgruppene slik at forpliktelser i lønnet og ulønnet arbeid i økende grad ble konsentrert om tiåra midt i livet, mens forskjellene mellom aldersgrupper i tid til fritidsaktiviteter ble ytterligere forsterket.

3.4. Tidsbruk og arbeidsdeling blant småbarnsforeldre på slutten av 1990-tallet

Som vist ovenfor, er småbarnsforeldre blant de grupper som bruker mest tid til arbeid hjemme og ute og minst tid til fritidsaktiviteter. Samtidig er det her arbeidsdelingen er skjev i den forstand at menn

bruker langt mer tid enn kvinner til yrkesarbeid, mens kvinners ulønnede arbeidsinnsats langt overskrider menns. På 1990-tallet er det gjennomført flere reformer som berører foreldres tidsbruk. Tidskontoordningen har til hensikt å gi foreldre større valgfrihet og fleksibilitet med hensyn til tilpasninger mellom yrke, familie og fritid og til fordelingen av ulike arbeidsoppgaver internt i husholdningen. Gjennom ordningen med en egen fedrekvote i svangerskapspermisjonen har man håpet å øke menns innsats i forhold til hjem og barn og dermed oppnå en jevnere arbeidsdeling hjemme. Formålet med kontantstøttereformen var tredelt: familier skulle sikres mer tid til omsorg for egne barn, foreldre skulle sikres reell valgfrihet med hensyn til tilsynsform for barna, og det skulle bli større likhet i de statlige overføringene til barneomsorg (St. prp. nr. 53, 1997-1998).

Foreldres tidsbruk og arbeidsdeling var altså et viktig politisk tema på 1990-tallet som i de foregående tiår. Det har vært en klar politisk målsetting å øke foreldres valgfrihet og handlingsrom når det gjelder tidsmessige prioriteringen mellom yrkes- og familiearbeid, samtidig som det har vært en likestillingspolitisk målsetting å oppnå en jevnere deling av lønnet og ulønnet arbeid mellom mødre og fedre. Hva likedeling av oppgaver angår, er det imidlertid hevdet at fedrekvoten og kontantstøttereformen må antas å virke i hver sin retning. Mens fedrekvoten vil bidra til større mannlig innsats i hus- og omsorgsarbeidet, tyder mye på at kontantstøttereformen vil trekke i retning av en mer tradisjonell arbeidsdeling hjemme og ute (Leira, 1998). Foreløpige evalueringer av reformen viser da også at det i all hovedsak er mødre som skjærer ned på yrkesarbeidet og tilbringer mer tid hjemme som følge av reformen (Hellevik, 2000; Langset m. fl., 2000; Reppen og Rønning, 1999). Endringene i fedres arbeidstid har vært minimale. Diskusjonen i det følgende av tidsbruk og arbeidsdeling hjemme gjelder for foreldre med barn 0-6 år. Mange av disse vil ikke være berørt av kontantstøttereformen.

Som omtalt i avsnitt 3.3, ser det ut til å ha vært en klar utvikling mot en jevnere fordeling av tiden til yrkesarbeid blant småbarnsforeldre på 1990-tallet. Med en økning i andelen yrkesaktive småbarnsmødre og et stabilt nivå blant fedre, så vi en tilnærming i andelen yrkesaktive (tabell 10). Samtidig innebar økt arbeidstid blant de yrkesaktive småbarnsmødrene og nedgangen i andelen med lang ukentlig arbeidstid blant småbarnsfedrene at det også ble en tilnærming i arbeidstiden mellom yrkesaktive mødre og fedre (tabellene 11 og 12). Ettersom også arbeidstakere med permisjon på intervjutidspunktet regnes som yrkesaktive i arbeidskraftundersøkelsene, er nok økningen i mødres faktiske tid brukt til yrkesarbeid noe mer beskjeden enn hva vi får inntrykk av i tabellene 10-12. Ifølge Hellevik (2000) kan det dessuten, blant mødre med barn i "kontantstøttealder", ha vært en viss forskyvning fra heltid til deltid etter at reformen ble innført. Det er likevel rimelig å anta at det foregikk en betydelig omfordeling av tid til yrkesarbeid mellom småbarnsfedre og småbarnsmødre på 1990-tallet. I dette avsnittet diskuteres delingen av det ulønnede arbeidet blant småbarnsforeldre mer inngående. Vi belyser forskjeller mellom ulike typer ulønnet arbeid, som hus-, omsorgs- og vedlikeholdsarbeid, og viser variasjon mellom grupper av foreldre. Videre diskuteres graden av tilfredshet med husholdningens arbeidsdeling.

Framstillingen er basert på en undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte, gjennomført av SSB våren 1999 på oppdrag av Barne- og familiedepartementet. Undersøkelsen består i hovedsak av mødre med barn under skolealder. Det ble også gjennomført et kort intervju med et utvalg av fedre med barn 1-3 år. Her benytter vi imidlertid bare opplysninger fra mødre. Grunnen til dette er at ikke alle de spørsmål vi er interessert i ble stilt til fedre, og at utvalget av fedre bare omfattet dem som hadde ganske små barn. Ulempen med å inkludere bare mødre i analysene, er selvsagt at vi kun får informasjon om mødres, og ikke om fedres, synspunkter på og oppfatninger av arbeidsdelingen i husholdningen. Mødres opplysninger om fedres absolutte og relative innsats i husarbeidet vil nok være beheftet med større unøyaktighet enn hva som hadde vært tilfelle dersom vi hadde informasjon fra fedrene selv. Videre kan det være en tendens til at mødre overvurderer egen innsats og undervurderer fedres.

Opplysningene ble samlet inn gjennom telefonintervjuer. I alt 3 334 mødre med barn født 1993 eller senere deltok i undersøkelsen. Mødre med barn som berettiger til kontantstøtte (1-3 år) ble overrepresentert i utvalget. Ved beregning av resultater fra hele utvalget må det derfor benyttes en

vekt.²⁴ Tallene i det følgende gjelder for gifte/samboende mødre med minst ett barn født i 1993 eller senere, og hvor verken mor selv eller ektefelle/samboer hadde lønnet eller ulønnet permisjon på intervjudtidspunktet. Avgrensningen i forhold til foreldre med permisjon er gjort ut fra en antakelse om at disse bruker tiden og fordeler arbeidet seg imellom annerledes i permisjonstiden enn hva de vanligvis gjør. I resultatene som vises i det følgende er prosenttallene basert på det vektete materialet, mens prosentueringsbasis er gitt ut fra det uvektede materialet.

Stor variasjon i tiden til husarbeid

Tabellene 16 og 17 gir en oversikt over tid brukt til husarbeid blant ulike grupper av mødre og fedre. Opplysningene om fedres tid til husarbeid er altså gitt av mødre, noe som muligens innebærer en viss underrapportering. Selv om nivået kan være litt upresist, gir opplysningene god informasjon om forskjeller mellom grupper. Nesten halvparten av mødrene bruker 10-19 timer pr. uke til husarbeid, mens ytterst få bruker mindre enn 5 timer og sju prosent bruker 30 timer eller mer. Det er imidlertid store forskjeller mellom grupper. Det ser ut til at eldre mødre jevnt over bruker noe mer tid enn yngre mødre. Forskjellen kan bunne i at de eldre har flere barn, men kan også ha sammenheng med at de eldste mødrene i praksis tilhører en generasjon som er vant til å bruke mer tid på husarbeid enn yngre mødre. Ikke overraskende ser vi at mødre med flere barn bruker mer tid til husarbeid enn dem med bare ett barn. Videre ser vi at det er markerte forskjeller etter utdanningsnivå slik at mødre med høyere utdanning bruker mindre tid til husarbeid enn dem med lavere utdanning. Dels bunner nok denne forskjellen i ulik arbeidstid, men trolig er det også ulike tidsmessige prioriteringer i forhold til husarbeidet etter utdanningsnivå. Som ventet, ser vi videre at mødres yrkestilknytning har betydning for tiden til husarbeid slik at ikke yrkesaktive og de med kort deltidsarbeid bruker mer tid til husarbeid enn mødre med lengre arbeidstid.

Størrelsen på husholdningsinntekten kan tenkes å påvirke tiden til husarbeid i ulike retninger. Høy husholdningsinntekt er ofte en følge av lang arbeidstid og skulle slik sett innebære mindre husarbeid i høyinntekts- enn i lavinntektsgrupper. Det at høy inntekt muliggjør mer kjøp av ferdigvarer, tekniske hjelpemidler og annen hjelp hjemme kunne også tilsi at husarbeidstiden er lavest i grupper med høy inntekt. På den annen side kan visse typer husarbeid tenkes å være ledd i produksjon og av sosial status, noe som i tilfelle skulle tilsi mye husarbeid i grupper med høy inntekt. Den bivariate framstillingen i tabell 16 viser ingen klare sammenhenger mellom tid til husarbeid og størrelsen på husholdningsinntekt, bortsett fra en viss tendens i retning av at mødre i laveste inntektsgruppe (under 300 000 kroner) bruker noe mer tid enn mødre ellers.²⁵ Det er heller ikke noen klar bivariat sammenheng mellom mødres andel av husholdningsinntekten og tiden til husarbeid.

Variabler som måler mors andel av husholdningsinntekten (eventuelt ser mors inntekt i forhold til fars) har stått sentralt i en del sosiologisk forskning om arbeidsdeling blant par. En viktig antakelse har vært at partenes relative ressurser har innflytelse på maktbalansen i parforholdet og at større relative ressurser blant kvinner innebærer større mannlige deltakelse hjemme (Ahrne og Roman, 1997; Ross, 1987).²⁶ Det er først og fremst i forhold til delingen av husarbeidet at partenes relative ressurser antas å ha betydning, men også i forhold til delingen av det ulønnede omsorgsarbeidet. Coltrane (1996) understreker imidlertid at det er viktig å skille mellom husarbeid og omsorgsarbeid når man diskuterer arbeidsdeling blant par. Dette er vidt forskjellige oppgaver slik at forhandlinger og beslutninger om partenes absolutte og relative innsats vil påvirkes av ulike forhold. Teorien om ekteskapelig makt har

²⁴ Opplegg og gjennomføring av undersøkelsen, samt beregningen av den vekten som benyttes, er nærmere omtalt i Reppen og Rønning (1999).

²⁵ Opplysningene her gjelder bruttoinntekt i foregående år og er basert på mødres informasjon om egen og ektefelles/samboers inntekt samt om overgangsstonad og trygdeytelser.

²⁶ Også i økonomiske analysemodeller antas ofte at forholdet mellom partenes inntekter har betydning for delingen av husarbeidet. Her er man imidlertid opptatt av alternativkostnader, og ettersom kvinnen oftest har lavere inntekt enn sin partner, antas at husholdningen taper minst ved at hun reduserer sitt yrkesarbeid og tar hovedansvaret hjemme. Mens man i økonomiske modeller gjerne forutsetter at ektefeller har sammenfallende interesser med hensyn til deling av lønnet og ulønnet arbeid, har en del sosiologiske teorier fokusert på mulige interessekonflikter mellom partene.

etter hvert møtt mye kritikk,²⁷ og de empiriske resultatene med hensyn til betydningen av slike forhold er varierende. Når vi likevel har valgt å vise tid til husarbeid og grad av arbeidsdeling etter mødres andel av husholdningsinntekten i denne framstillingen, er det fordi antakelsen om at dette har betydning fremdeles står sentralt i mange analyser av arbeidsdeling blant par. I tillegg til den relative inntekten, sees mødres utdanningsnivå ofte som en viktig ressurs i forhandlinger om deling av arbeidsoppgaver. Utdanningsnivå står også sentralt i de siste tiårets diskusjoner om økt sosial ulikhet blant kvinner. Eksempelvis er det hevdet at mødre med høy utdanning i større grad enn andre mødre slutter opp om og nyter godt av den offentlige likestillingspolitikken (Ellingsæter m. fl., 1997). Også utdanningsnivå inngår derfor som en viktig variabel i analysene i det følgende.

Også blant fedre er det stor variasjon i tiden til husarbeid. Jevnt over oppgir mødrene at fedres innsats er forholdsvis beskjeden. Nærmere halvparten bruker mindre enn 5 timer pr. uke. En av tre bruker 5-9 timer pr. uke, mens om lag 20 prosent bruker minst 10 timer i uka. Bildet stemmer rimelig godt med hva småbarnsfedre selv oppgav i levekårsundersøkelsen 1998 (se tabell 14). Eldre mødre oppgir jevnt over at fedre bruker noe mer tid til husarbeid enn yngre mødre, og høyt utdannede oppgir større innsats fra partneren enn hva de med lavere utdanning gjør. Videre ser det ut til at fedres innsats øker med mødrenes arbeidstid, mens det ikke er systematiske forskjeller etter husholdningsinntekt. Mors andel av inntekten ser derimot ut til å ha en viss betydning slik at fedres innsats er noe høyere i grupper hvor mor står for en forholdsvis stor andel av inntekten i husholdningen.

Ser vi tabellene 16 og 17 i sammenheng, kan det se ut til at husarbeidet deles jevnere i par hvor mor har høy utdanning og i par hvor mor har full jobb eller lang deltid, enn i andre par. Videre ser det ut til at det å ha flere barn trekker i retning av en tradisjonell deling av husarbeidet hvor far deltar forholdsvis lite sammenlignet med mor.

Omsorgsarbeidet jevnere fordelt enn husarbeidet

Det finnes i hovedsak to framgangsmåter for å studere arbeidsdelingen blant par. På den ene side kan man benytte opplysninger om faktisk tid brukt til ulike oppgaver blant kvinner og menn, og sammenligne deres tidsbruk til ulike aktiviteter. Det er dette som er gjort i det foregående. På den annen side kan man spørre direkte om andelen av ulike oppgaver som utføres av kvinnen og mannen (evt andre personer) i husholdningen. Dette gir ikke opplysninger om den faktiske tidsinnsatsen, men viser den relative fordelingen på ulike områder. I sosiologisk forskning om arbeidsdeling i familien er denne framgangsmåten mye brukt. Slike spørsmål ble også stilt i SSBs undersøkelse i 1999 om barnefamiliers tilsynsordninger mm. Man skilte da mellom flere husarbeidsoppgaver, en del oppgaver knyttet til omsorg for barn og en del former for vedlikeholdsarbeid. For hver av oppgavene ble mødrene bedt om å oppgi om denne vanligvis ble utført av kvinnen, oftere av kvinnen enn av mannen, om lag like ofte av begge parter, oftere av mannen enn av kvinnen, vanligvis av mannen, eller om den ble utført av en tredjeperson.

Tabell 18 gir en oversikt over svarfordelingen for de ulike oppgavene. Jevnt over ser det ut til at fedre deltar relativt mindre i husarbeidet enn i barneomsorgen. Dette ser vi også klart i tidsnyttingsundersøkelsene (Kitterød og Lømo, 1996). Det er videre stor variasjon i arbeidsdelingen mellom ulike typer husarbeid. Mens vask og stell av tøy er en svært kvinnedominert oppgave, deltar fedre mer når det gjelder oppvask og innkjøp. Vedlikeholdsarbeid utføres derimot oftere av fedre enn av mødre. Særlig gjelder dette vedlikehold av bil og båt.

Rønning (1998) viser i en oversiktsrapport, basert på tilsvarende spørsmål stilt i en undersøkelse i 1998, hvordan arbeidsdelingen for hvert enkelt gjøremål varierer med mors alder, utdanningsnivå og

²⁷ Blant annet er teorien blitt kritisert fordi man ser husarbeid entydig som et onde som det er om å gjøre å bruke minst mulig tid på. Mange hevder at hus- og omsorgsarbeid er langt mer enn bare arbeid, og at det er viktig å få tak i disse andre aspektene for å forstå foreldres tidsbruk og arbeidsdeling. Eksempelvis understreker Berk (1985) at arbeid hjemme kan ha symbolske og kulturelle aspekter og kan oppleves positivt. Deltaking/ikke deltaking i husarbeidet kan også ha med utøvernes konstruksjon av egen kjønnsidentitet å gjøre. West og Zimmermann (1987) har kalt dette for "doing gender".

arbeidstid, og etter husholdningsinntekt. En slik framstilling gir mye detaljert informasjon, men gjør det vanskelig å få øye på klare mønstre. For å få et mer oversiktlig bilde av hvordan arbeidsdelingen hjemme varierer mellom grupper av foreldre, har jeg derfor konstruert tre indekser, en for husarbeid (gjøremålene 1-5 i tabell 18), en for barneomsorg (gjøremålene 6-8 i tabell 18) og en for vedlikeholdsarbeid (gjøremålene 9-10 i tabell 18). For hver indeks har jeg summert verdiene på de enkeltvariablene som inngår. Jeg har valgt å ta hensyn til hele spredningen i svarmønsteret slik at hver variabel har fem mulige verdier, 0-4. Svaralternativene "vet ikke" og "gjort av tredjeperson" ble definert som verdi 2 (om lag like mye). Etter at verdiene på enkeltvariablene var summert, ble indeksene dividert med det antall variabler som inngikk i hver av dem slik at verdien, eller skåren, kan sammenlignes på tvers av indeksene.²⁸ Hver indeks har altså mulige verdier fra 0 til 4. Høye skårer er uttrykk for høy mannlige deltakelse. En skår på 2 innebærer noenlunde lik arbeidsdeling mellom partene.

Tabell 19 viser gjennomsnittlige skårer for deling av husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid for en del grupper av mødre. Her ser vi klart at fedre deltar relativt mindre i husarbeidet enn i barneomsorgen. Derimot utfører de det alt vesentlige av vedlikeholdsarbeidet. I tolkningen av disse resultatene er det viktig å huske på at absolutt tidsbruk varierer sterkt mellom disse tre typene oppgaver. Ifølge SSBs tidsnyttingsundersøkelse i 1990 brukte småbarnsforeldre eksempelvis i gjennomsnitt 5 timer og 12 minutter pr. dag til husholdsarbeid totalt (Statistisk sentralbyrå, 1992). Av dette gikk 34 prosent med til vanlig husarbeid, 44 prosent til direkte omsorgsarbeid for barn, og 7 prosent til vedlikeholdsarbeid. De resterende 15 prosent gikk blant annet til innkjøp og andre ærend.

Det ser ut til å være en bivariat sammenheng mellom mors alder og delingen av husarbeidet slik at mødre over 40 år har partnere som deltar relativt mindre enn yngre mødre (tabell 19). Det er ikke noe klart aldersmønster når det gjelder delingen av omsorgsarbeidet, mens fedres andel av vedlikeholdsarbeidet er høyest blant de yngste mødre. Flere små barn i husholdningen ser ut til å innebære en mer tradisjonell deling av både hus- og omsorgsarbeidet. Vi ser også klare forskjeller etter utdanningsnivå slik at høyt utdannede mødre har partnere som utfører relativt mer av hus- og omsorgsarbeidet enn mødre med lavere utdanning. Fedres andel av vedlikeholdsarbeidet er derimot lavest blant mødre med høy utdanning. Ikke uventet ser vi også en klar sammenheng mellom mødres arbeidstid og arbeidsdelingen hjemme slik at fedres andel av hus- og omsorgsarbeidet øker med mødres tid i arbeidsmarkedet, mens andelen av vedlikeholdsarbeidet minker. Videre er det en viss tendens til at fedres andel av hus- og omsorgsarbeidet øker med husholdningsinntekten, men variasjonen er forholdsvis liten. Det er derimot en klar bivariat sammenheng mellom mødres andel av husholdningsinntekten og arbeidsdelingen hjemme slik at fedre deltar relativt mer i hus- og omsorgsarbeidet når mødres andel av inntekten stiger.

For å få et bedre bilde av ulike faktorerets betydning for arbeidsdelingen blant småbarnsforeldre, har vi også gjennomført multivariate analyser. Det er da trukket inn en del andre mulige forklaringsvariabler i tillegg til dem som inngår i tabell 19. De avhengige variablene i analysene er altså graden av mannlige deltakelse i husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid slik dette er målt ved de indekser som er konstruert. Alle variablene kan anta en rekke mulige verdier mellom 0 og 4 og betraktes her som kontinuerlige. Derfor er lineær regresjon valgt som analyseteknikk. Denne gjør det mulig å måle betydningen av en egenskap (uavhengig variabel) for et gitt forhold mens, verdien på andre uavhengige variabler holdes konstant. Etersom sammenhengene mellom de uavhengige og de avhengige variablene ikke alltid er helt lineære (se tabell 19), har vi valgt å behandle de uavhengige variablene som kategoriske og har definert en del dummyvariabler som inngår i analysene. Kategoriseringen av variablene samt valg av og referansegrupper framgår av tabell 20. Følgende uavhengige variabler inngår i modellene: Husholdningsinntekt, mors andel av husholdningsinntekten,

²⁸ Her har jeg altså ikke tatt hensyn til at tidsbruken til de ulike oppgavene innen hver av indeksene varierer. En mulig videreutvikling av indeksen kunne bestå i å vekte oppgavetyperne i forhold til hvor stor del de faktisk utgjør av foreldres tid til henholdsvis husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid.

mors utdanningsnivå, fars utdanningsnivå, mors alder, fars alder, mors arbeidstid, fars arbeidstid, yngste barns alder og antall barn under skolealder.²⁹

Som det framgår av tabell 20, har flere av de uavhengige variablene stor betydning for arbeidsdelingen hjemme. Modellene har imidlertid forholdsvis liten forklaringskraft, særlig hva deling av vedlikeholdsoppgaver angår. Når det gjelder delingen av husarbeidet, ser det ikke ut til at størrelsen på husholdningsinntekten har noen klar betydning. Derimot har mors andel av husholdningsinntekten en viss betydning slik at fedre deltar relativt mer når mor tjener en stor andel av inntekten enn når andelen er forholdsvis beskjeden. Foreldrenes utdanningsnivå ser også ut til å være viktig for fedres relative deltakelse hjemme. Høyt utdannede mødre får relativt sett mer hjelp av partneren enn mødre med lavere utdanning, og høyt utdannede fedre deltar relativt mer i husarbeidet enn de som har mindre utdanning gjør. Videre varierer fedres relative innsats i husarbeidet med mors alder slik at eldre mødre får relativt mindre hjelp enn yngre mødre. Fars alder har derimot ingen selvstendig betydning. Som ventet, finner vi også stor variasjon i fedres relative innsats etter mødres arbeidstid. Jo mer tid mor bruker til yrkesarbeid, jo større er fars relative innsats i husarbeidet. Fars arbeidstid har også betydning slik at fedre med full jobb (som jo er de aller fleste) deltar relativt mindre hjemme enn ikke yrkesaktive og deltidsarbeidende fedre. Verken antall barn eller yngste barns alder har klar betydning for fedres relative innsats i husarbeidet.

Foreldrenes deling av omsorgsoppgaver for barn ser i all hovedsak ut til å henge sammen med de samme faktorer som delingen av husarbeidet, men styrken på sammenhengen er i en del tilfelle noe annerledes. Dessuten er det viktig å huske på at fedres deltakelse i omsorgsarbeidet jevnt over er høyere enn i husarbeidet slik at koeffisientene må sees i forhold til et annet "utgangspunkt" enn hva som er tilfellet for husarbeidet. Som for husarbeidet, ser vi at fedres relative innsats i barneomsorgen er høyere blant mødre som står for en stor andel av husholdningsinntekten enn for dem som står for en mindre andel, er høyere blant mødre med høy enn blant mødre med lav utdanning, er høyere blant fedre med høy enn blant fedre med lavere utdanning, er høyere blant yngre enn blant eldre mødre, er høyere blant mødre med lang enn blant mødre med kort arbeidstid og er lavere blant heltidsarbeidene fedre enn blant deltidsarbeidende og ikke yrkesaktive fedre. Verken antall barn eller yngste barns alder har noen klar betydning for fedres relative innsats i omsorgsarbeidet.

Når det gjelder grad av arbeidsdeling til reparasjon- og vedlikeholdsoppgaver, finner vi få klare sammenhenger i materialet. Det er en viss tendens til at høyt utdannede mødre relativt sett deltar noe mer enn mødre med lavere utdanning, og at mødre med høyt utdannede partnere deltar noe mer enn de som har partnere med lavere utdanning. Alt i alt ser det imidlertid ut til at fedre i de alle fleste tilfelle står for det aller meste av reparasjons- og vedlikeholdsarbeidet i småbarnfamilier med to foreldre.

De fleste mødre er tilfreds med arbeidsdelingen hjemme

I norsk likestillingspolitikk har det de siste tiåra vært en sentral målsetting å oppnå en jevnere fordeling mellom kvinner og menn av alt arbeid i samfunnet, både det betalte og det ubetalte. I tillegg til å legge til rette for mødres yrkesarbeid, har man ønsket å få fedre til å engasjere seg mer hjemme, både i husarbeid og barneomsorg. Selv om det på 1980- og 1990-tallet har foregått en betydelig omfordeling av så vel yrkesarbeid som ulønnet arbeid mellom mødre og fedre, er det, som illustrert ovenfor, fremdeles slik at mødre i småbarnsfasen står for hovedtyngden av husarbeidet og barneomsorgen, mens fedre bruker mer tid enn mødre i yrkeslivet. I analyser av tidsbruk og arbeidsdeling blant foreldre antas det ofte at foreldre flest støtter opp om den offisielle likestillingspolitiske målsettingen om større likedeling av arbeid, uten at dette diskuteres eksplisitt. Både i Norge og Sverige finner man da også en utbredt oppslutning om idealene om likedeling av arbeid ute og hjemme (Ahrne og Roman, 1997; Ellingsæter m. fl., 1994; Björnberg, 1992 samt Hellevik, kap 2 i foreliggende rapport) selv om det er variasjon mellom ulike grupper av foreldre. Særlig ser det ut til at mors utdanningsnivå har betydning for oppslutningen om slike målsettinger.

²⁹ Det er ikke brukt vektorer i regresjonsanalysene. I stedet er vektvariabelen (hvorvidt man har barn i kontantstøttealder eller ikke) inkludert som en uavhengig variabel i analysen.

Mødre med høy utdanning er mer positive til likedeling av arbeid enn dem men lavere utdanning (Ellingsæter m. fl., 1994).

Mens det finnes en rekke både kvalitative og kvantitative undersøkelser av foreldres tidsmønster og arbeidsdeling hjemme og ute, vet vi mindre om hvordan foreldre vurderer arbeidsdelingen i husholdningen. I SSBs undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte stilte man et spørsmål for å fange opp foreldres tilfredshet på dette området. Deltakerne ble bedt om å angi, på en skala fra 1 til 5, hvor fornøyd eller misfornøyd de var med den arbeidsdelingen de hadde i hjemmet (se Reppen og Rønning, 1999). Det ble ikke spesifisert hvilke arbeidsoppgaver man siktet til, men ettersom spørsmålet ble stilt umiddelbart etter spørsmålene om egen og partners tid til husarbeid og parets deling av hus-, omsorgs- og vedlikeholdsarbeid, er det rimelig å anta at spørsmålet ble oppfattet til å gjelde delingen av slike gjøremål.

Tabell 21 viser svarfordelingen blant mødre, fordelt etter noen utvalgte bakgrunnsfaktorer. Det store flertallet av mødre sier seg rimelig fornøyd med arbeidsdelingen i hjemmet. Bare 11 prosent valgte en av de to øverste verdiene på skalaen, noe som altså indikerer direkte misnøye. Svarene må selvsagt tolkes med en viss forsiktighet ettersom folk flest gjerne tilpasser seg den situasjonen de befinner seg i og vurderer arbeidsdelingen ut fra hvilke alternative tilpasninger de mener det er realistisk å få til. Det å uttrykke misnøye med arbeidsdelingen kan dessuten virke truende for enkelte, ettersom de kanskje føler at ting burde vært annerledes, men ikke evner å få til andre ordninger. Likevel er det trolig grunnlag for å anta at svarene kan tolkes dithen at mødre flest er rimelig fornøyde med hvordan arbeidsoppgavene fordeles i husholdningen. Lignende mønstre finner man også i undersøkelser fra Sverige, Storbritannia og USA (Ahrne og Roman, 1997; Sanchez og Kane, 1996; Sthos, 1994). Sett i lys av at mødre i de aller fleste husholdninger står for hovedtyngden av hus- og omsorgsarbeidet, samtidig som det er en utbredt oppslutning om idealer om en lik kjønnsmessig arbeidsdeling, kan dette virke overraskende. Trolig er det slik at mange i prinsippet ser lik kjønnsmessig arbeidsdeling som et ideal i samfunnet generelt, men i praksis finner de fleste ut at en viss spesialisering i forhold til arbeid ute og hjemme er det som passer best i ens egen situasjon. Vi skal heller ikke se bort fra at den store graden av tilfredshet kan være resultat av en viss seleksjonsprosess ettersom noen av de mest misfornøyde kanskje ikke lenger er gifte/samboende.

Som vi ser i tabell 21, varierer graden av tilfredshet med arbeidsdelingen hjemme lite med mors alder og utdanningsnivå, antall barn under skolealder, mors arbeidstid og størrelsen på husholdningsinntekten. Det ser ut til å være visse forskjeller etter mødres andel av husholdningsinntekten slik at mødre som står for en høy andel av inntekten i mindre grad er fornøyde og oftere forholdsvis misfornøyde enn dem som står for en mindre andel inntekten. Muligens bunner dette i at mødre med en stor andel av inntekten har store forventninger og krav til fedrenes innsats hjemme og lett blir skuffet når innsatsen ikke svarer til det de ser som rimelig. For å få et bedre bilde av hvilke faktorer som har betydning for graden av tilfredshet/misnøye med arbeidsdelingen hjemme blant mødre, har vi også her gjennomført en multivariat analyse. Den avhengige variabelen har her mulige verdier 1-5 hvor 5 representerer den sterkeste graden av misnøye. Variabelen behandles som kontinuerlig, og vi har også her benyttet lineær regresjonsanalyse. I tillegg til de forklaringsvariablene som inngår i analysen av grad av arbeidsdeling (tabell 20), har vi her inkludert faktisk tid til husarbeid blant mødre og fedre, samt graden av deling av husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid, som mulige forklaringsvariabler. Alle de fem sistnevnte variablene inngår som kontinuerlige variabler i modellen. Når det gjelder mors og fars tid til husarbeid, er høye verdier uttrykk for at det brukes mye tid. Hva grad av arbeidsdeling angår, uttrykker høye verdier høy deltakelse fra fars side.

Resultatene av regresjonsanalysen vises i tabell 22. Mors andel av inntekten viser seg å ha betydning for graden av tilfredshet også ved kontroll for andre faktorer. Uansett faktisk arbeidsdeling er det altså slik at mødre som står for en stor del av inntekten oftere uttrykker misnøye med arbeidsdelingen enn mødre som relativt sett har lavere inntekter. Dette tyder på at mødre som bidrar mye til husholdningens økonomi, forventer høy deltakelse fra fedrene på hjemmebane. Vi finner imidlertid ingen klare effekter verken av mors eller fars alder eller av fars utdanningsnivå. Hva mors

utdanningsnivå angår, er slik at høyt utdannede mødre er mindre fornøyde med arbeidsdelingen enn dem med lavere utdanning. Dette tyder på de velutdannede mødrene stiller større krav til partnerens deltakelse hjemme enn dem med lavere utdanning, og lettere blir skuffet hvis innsatsen ikke svarer til forventningene.

Det er en klar sammenheng mellom mors arbeidstid og grad av misnøye med arbeidsdelingen hjemme, slik at tilfredsheten avtar i takt med lengden på egen arbeidstid. Dette skyldes trolig at mødre som bruker mye tid i yrkeslivet forventer stor innsats fra fedre på hjemmebane. Også fars arbeidstid har betydning slik at heltidsarbeid blant fedre innebærer størst tilfredshet blant mødre. Både mors og fars faktiske tid til husarbeid ser også ut til å ha betydning for graden av mødres tilfredshet med arbeidsdelingen hjemme. Jo mer tid mødre selv bruker til husarbeid, jo oftere uttrykker de misnøye med arbeidsdelingen hjemme, mens graden av misnøye avtar i takt med fedres tid til husarbeid. Det er også klar sammenheng mellom mødres tilfredshet med arbeidsdelingen hjemme og hvordan denne arbeidsdelingen faktisk ser ut. Både når det gjelder hus-, omsorgs- og vedlikeholdsarbeid, er det slik at relativt større mannlig innsats innebærer større tilfredshet blant mødre. Særlig stor betydning har delingen av husarbeidet. Dette er i tråd med resultater fra svenske, engelske og amerikanske analyser. Også her framgår det klart at andelen som uttrykker misnøye med arbeidsdelingen er høyest blant mødre i husholdninger hvor fedrene, både absolutt og relativt, deltar lite i arbeidet hjemme (Ahrne og Roman, 1997; Sanchez og Kane, 1996; Stohs, 1994). Særlig ser det ut til at menns deltakelse i typisk kvinnelige gjøremål har mye å si for graden av tilfredshet blant mødre. Videre er det et vanlig funn at graden av misnøye med arbeidsdelingen hjemme er større i småbarnsfasen enn i andre livsfaser, og også har sammenheng med kvinners faktiske arbeidsbyrde hjemme (Stohs, 1994).

Hovedinntrykket er altså at mødre flest er rimelig tilfredse med delingen av arbeidsoppgaver i husholdningen. Men det er en viss variasjon mellom grupper, og særlig tydelig er det at misnøyen øker i takt med kvinnens ansvar for husarbeidet. Det er også et tydelig mønster at høyt utdannede mødre, mødre som bruker mye tid i yrkeslivet, og mødre som bidrar forholdsvis mye til husholdningens økonomi, er mindre fornøyde enn dem med lavere utdanning, dem med kortere arbeidstid, og dem som bidrar mindre økonomisk. Dette bunner etter all sannsynlighet i høye forventningene til menns deltakelse hjemme blant velutdannede kvinner, kvinner med lang arbeidstid og kvinner med forholdsvis høy inntekt.

Fordelingen av arbeidsoppgaver hjemme er resultat av diskusjoner og forhandlinger i det enkelte par, men må også sees i lys av de rammebetingelser foreldre handler innenfor. Både familiepolitiske bestemmelser og forhold i arbeidslivet generelt og på den enkelte arbeidsplass spesielt, legger føringer på hvilke tilpasninger det er ønskelig og mulig å komme fram til. Vi har sett at både den faktiske arbeidsinnsatsen hjemme, arbeidsdelingen mellom foreldre, og tilfredsheten med hvordan oppgavene fordeles, varierer mellom ulike grupper av foreldre. En rekke analyser har etter hvert vist at særlig utdanningsnivået har mye å si for mødres tilpasninger, prioriteringer og holdninger på flere områder både i forhold til yrkes- og familieliv (Ellingsæter m. fl., 1997). Utdanning sees også som en viktig ressurs i forhandlinger om arbeidsdeling på hjemmebane. Tabellene 17-22 i dette kapitlet viser at mødres utdanningsnivå er en sentral faktor når det gjelder variasjon i tidsbruk og arbeidsdeling hjemme. Høyt utdannede mødre bruker jevnt over mindre tid til husarbeid enn dem med lavere utdanning, samtidig som de relativt sett får mer hjelp av fedrene både til husarbeid og barneomsorg enn hva mødre med lavere utdanning får. Videre uttrykker de i større grad enn mødre med lavere utdanning misnøye med den faktiske arbeidsdelingen. Samlet viser dette at høyt utdannede mødre er de som i størst grad virkeliggjør og etterstreber idealet om lik arbeidsdeling hjemme. Når de, til tross for relativt stor mannlig innsats, ikke er tilfredse med den arbeidsdelingen som eksisterer, tyder dette på at forventningene og kravene om lik arbeidsdeling er høye blant denne gruppen av mødre.

Det at det store flertallet av mødre sier seg rimelig tilfredse med den arbeidsdelingen som eksisterer i husholdningen, til tross for at denne i de fleste tilfelle er svært skjev, kan indikere at mange ser den likestillingspolitiske målsettingen om lik kjønnsmessig arbeidsdeling som temmelig urealistisk og uoppnåelig, i hvert fall i småbarnsfasen. Trolig besvarer de fleste spørsmålet om grad av tilfredshet

med arbeidsdelingen hjemme i lys av de begrensninger og muligheter de opplever både i egen husholdning og på samfunnsnivå. Selv om en del nok i prinsippet kunne tenke seg noe større deltakelse fra fedre på hjemmebane, er dette ofte lite realistisk i en situasjon hvor fedre flest har full jobb og husholdningens økonomi gir begrensede muligheter for nedsatt arbeidstid blant fedre. Dessuten er det rimelig å anta at tilfredshet med arbeidsdelingen også vurderes i lys av de endringer som faktisk har funnet sted i fedres deltakelse hjemme de siste tiåra. De fleste av dagens mødre får langt mer støtte og hjelp fra partneren til hus- og omsorgsarbeid enn hva deres egne mødre fikk da de selv var små. Videre er det viktig å være klar over at ikke alle oppfatter likedeling av arbeid som en nødvendig forutsetning for et likestilt foreldreskap. Eksempelvis finner Bjørnberg og Kollind (1997) at også par med svært ulik fordeling både av arbeidsoppgaver og penger kan se seg selv som likestilte. Så lenge man opplever at familien er et felles prosjekt, og at begge parter bidrar med det de kan av arbeid og penger for å utvikle dette, kan man godt oppleve å være likestilt til tross for svært ulik fordeling av arbeidsoppgaver hjemme og ute. På grunnlag av dette spør forskerne om kanskje fellesskapet er en mer grunnleggende forutsetningen for likestilling, enn hva likedeling av arbeidsoppgaver er.

3.5. Travelhet, tidspress og arbeidstidsønsker

Det er en vanlig oppfatning at folk flest har det travlere enn før, og at dagliglivet for stadig flere preges av tidsknapphet og tidspress. Dette antas særlig å gjelde for barnefamilier med to yrkesaktive foreldre, men sees også som et trekk ved samfunnet generelt. Eksempelvis hevder Almås (1997) i en aviskronikk om tidsklemmefolket at tidsklemma er et moderne fenomen som preger både arbeidsplassen, hjemmet og det frivillige arbeidet. På alle områder, sier han, blir tempoet høyere og pustehullene færre. Sett i lys av at tiden til fritidsaktiviteter har økt betydelig siden 1970-tallet, er dette kanskje overraskende. Tidsbruksønsker og opplevelsen av travelhet og tidspress avhenger imidlertid ikke bare av folks faktiske tidsmønster, men har også sammenheng med folks forventninger og med de tilbud og muligheter som presenteres. I en omfattende analyse av endringer i amerikaneres tidsmønster peker Robinson og Godbey (1997) på det paradoks at folk flest opplever større travelhet enn før, samtidig som tidsbruksstudier viser at tiden til fritidsaktiviteter faktisk har økt. Fritidsøkningen gikk i all hovedsak med til å se fjernsyn. Parallelt var det altså en økning i andelen som opplevde tidspress og travelhet. Forfatterne mener dette paradokset kan ha sammenheng med at større mulighet til å velge, samt et økt tilbud av mulige aktiviteter, har gitt folk et annet forhold til tid enn tidligere. Mange prøver å rekke over mest mulig, enten ved å gjøre flere ting på en gang, eller ved å utføre hver enkelt aktivitet hurtigere.³⁰ De peker også på at mye av det som defineres som fritid i tidsbruksundersøkelser, kanskje ikke oppleves slik av deltakerne selv. Eksempelvis kan korte intervaller med fjernsynsseing oppleves som en form for venting eller fyllmasse mellom andre nødvendige gjøremål. Selv om det ikke er samsvar mellom utviklingen av opplevd og faktisk tidsbruk, finner de imidlertid noenlunde samme mønster i hvilke faktorer som har betydning for grad av tidspress og travelhet. De grupper som, ifølge tidsbruksundersøkelser, har lengst samlet arbeidstid, er også de som oftest synes de har det travelt.

Subjektive dimensjoner ved tidsmønsteret er vanskeligere å måle enn faktisk tidsbruk. Ulike spørsmålsformuleringer og ulike svaralternativer gir til dels ulike bilder, og det finnes, for Norges vedkommende, få sammenlignbare data over tid. Svarene som gis kan dessuten være vanskelige å tolke. I Norge er spørsmål om tidsopplevelse og tidspress stilt i ulike sammenhenger, men det er vanskelig å få noe enhetlig bilde av feltet. Spørsmålene er utformet ulikt fra undersøkelse til undersøkelse og stilles også i forskjellige kontekster. Noen spørsmål går direkte på hvorvidt folk

³⁰ Forfatterne bygger i sin argumentasjon mye på en bok av Linder (1971) med tittel *Det rastløse velferdsmennesket* hvor det påpekes at materiell fremgang vil følges av større opplevd tidsknapphet, både fordi det tar tid å forbruke og vedlikeholde den stadig økende mengde materielle goder man skaffer seg, og fordi høyere lønninger, ut fra en økonomisk betraktningssmåte, innebærer dyrere tid og dermed ønsker om større utbytte av tidsbruken.

opplever tidsknapphet og tidspress eller ikke, mens andre prøver å fange opp hvilke aktiviteter man gjerne skulle bruke mer eller mindre tid til. Svarmønsteret vil selvsagt avhenge noe av hvilke forutsetninger som legges inn i spørsmålet og hvilke mulige svaralternativer som presenteres. Vanlige funn er imidlertid at mange ønsker å bruke mer tid på fritidsaktiviteter og samvær med familie og venner, mens få ønsker å bruke mer tid til utdanning og jobb (Kitterød, 1999) (se også kapittel 2). Undersøkelser hvor likelydende spørsmål ble gjentatt over tid (i 1989 og 1997) tyder også på at det har foregått en verdiforskyvning i samfunnet mot større vektlegging av fritid og andre aktiviteter utenfor yrkeslivet og mindre vekt på inntektsgivende arbeid (Skjåk, 1989).³¹ Her ble yrkesaktive bedt om å tenke seg at de kunne forandre måten de brukte tiden på, og deretter, for gitte aktiviteter, angi om de gjerne ville bruke mer tid, mindre tid, eller like mye tid som nå. Man ble ikke bedt om å prioritere mellom aktiviteter. Både blant menn og kvinner var det en klar tendens til at relativt flere ville bruke mer tid til familie, venner og fritidsaktiviteter på slutten av 1990-tallet enn på slutten av 1980-tallet. Dette er tolket som en forskyvning i folks prioriteringer, men bildet er litt tvetydig. De samme undersøkelsene viser nemlig at selv om yrkesarbeidet relativt sett ser ut til å bety mindre for folk, er andelen som hevder at de ville like å ha en jobb selv om de ikke trengte pengene, omtrent uendret. Også Statistisk sentralbyrås leveårsundersøkelser tyder på at stadig flere kunne tenke seg å redusere arbeidstiden til fordel for andre aktiviteter. Med jevne mellomrom er det stilt spørsmål til yrkesaktive om den arbeidstiden de har er den som passer best, eller om man kunne tenke seg kortere eller lengre arbeidstid forutsatt at lønnen minker eller øker tilsvarende. Det ser ut til å være en klar utvikling i retning av at flere ønsker å arbeide mindre selv om lønnen minker tilsvarende (Kitterød og Roalsø, 1998). Dette betyr imidlertid ikke nødvendigvis at folk faktisk vil redusere arbeidstiden hvis de får velge fritt. Mange av dem som uttrykker ønsker om redusert arbeidstid har nemlig en romslig økonomi og en arbeidsgiver som er positiv til deltidsordninger (Kitterød, 1998b). For en del er nok ønsker om kortere arbeidstid mer et uttrykk for at hverdagen oppleves vel slitsom, enn for at man faktisk vil arbeide mindre.

Selv om flere undersøkelser tyder på at mange, og flere enn før, gjerne skulle bruke mindre tid på yrkesarbeid og mer på fritidsaktiviteter og sosialt samvær, kan vi altså ikke uten videre slutte at yrkesarbeidet betyr mindre for folk og at de ville endre sin tidsbruk i angitt retning dersom de fikk mulighet til dette. I tillegg til at utbredte ønsker om mer fritid kan gjenspeile samfunnsmessige verdiendringer, kan de være uttrykk for at mange har større forventninger enn før om uttelling på de fleste livsområder. De kan også bunne i et stadig økende tilbud av fritidsaktiviteter, i at mange opplever tidsbudsjettet i hverdagen som vel stramt og i at folk flest har fått bedre økonomi og dermed større muligheter for utfoldelse i fritiden. I det følgende diskuteres grad av opplevd tidspress og travelhet på grunnlag av en undersøkelse gjennomført av SSB våren 1995.

3.6. Opplevd travelhet og tidsknapphet

I 1995 stilte Statistisk sentralbyrå i en av sine omnibusundersøkelser noen spørsmål om opplevd tidspress og ønsket tidsbruk. Noen hovedresultater er tidligere vist i Kitterød (1998b). I det følgende diskuteres svarmønsteret mer detaljert, med særlig vekt på å identifiserer forskjeller mellom grupper. Vi ser først på alle voksne under ett, og deretter nærmere på dem som har barn i husholdningen. I undersøkelsen ble det stilt to spørsmål om opplevd tidsmangel, og ett om ønsket tidsbruk. Spørsmålene hadde følgende ordlyd:

- Pleier du å ha så mye å gjøre på hverdagene at du har vanskelig for å rekke alt som trengs å gjøres? Vil du si at dette skjer ofte, noen ganger, sjelden eller aldri?

³¹ Undersøkelsene ble gjennomført av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, i regi av International Survey Programme.

- Er det noe du gjerne skulle gjøre på vanlige hverdager, og som du ikke har mulighet for å gjøre på grunn av tidsmangel? Vil du si ofte, noen ganger, sjelden eller aldri?

De som svarte ofte eller noen ganger på forrige spørsmål, ble så spurt:

- Hvis du hadde bedre tid på hverdagene, hva ville du da først og fremst bruke mer tid til? Angi bare ett gjøremål.

Dette spørsmålet ble stilt åpent, og intervjueren plasserte svaret i en av de svarkategorier som vises i tabell 26. Dette spørsmålet om ønsket bruk av tid er mer forpliktende enn hva som ofte er tilfellet i slike spørsmål, ettersom det bare ble stilt til dem som mente at det var noe de gjerne skulle gjøre på hverdager, men som de ikke hadde tid til, og fordi folk ble bedt om å angi bare en aktivitet.

Ettersom undersøkelsen hadde et nettoutvalg på bare 1474 personer, er det begrenset hvor mye materialet kan brytes ned på undergrupper. Dessverre var det dessuten forholdsvis mange som ikke hadde besvart spørsmålet om husholdningens inntekt, slik at gruppering etter inntekt kan være noe unøyaktig. Vi viser først svarfordelingen på de ulike spørsmålene om opplevd tidspress, brutt ned etter en del sentrale bakgrunnsvariabler (tabellene 23-25). Deretter vises resultater fra noen enkle multivariate analyser hvor vi forsøker å skille mellom effekter av ulike faktorer.

Opplevd travelhet i den voksne befolkning generelt

Om lag lav 3 voksne i alderen 16-79 år synes at de ofte har så mye å gjøre på hverdager at det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres, mens en like stor andel mener dette skjer noen ganger. Den resterende tredjedelen hevder at dette sjelden eller aldri er tilfellet (tabell 23). Det ser ut til å være små kjønnsforskjeller på dette området. Dette stemmer med det bildet vi får gjennom tidsbruksundersøkelser av at menn og kvinner i gjennomsnitt har omtrent like lang samlet arbeidstid. Det strider imidlertid mot utbredte antakelser i mye kvinneforskning hvor det hevdes at kvinner har et mer presset tidsmønster enn menn ettersom de gjerne har det overordnede ansvaret hjemme selv om de er i jobb, og fordi kontinuerlig ansvar hjemme innebærer at man sjelden har fri i egentlig forstand (Tornes, 1983; Davies, 1989). Ikke uventet er det imidlertid betydelige forskjeller mellom aldersgrupper i grad av opplevd travelhet. Særlig de eldste skiller seg ut ved at forholdsvis få opplever et betydelig tidspress på hverdager. Videre er det klare forskjeller etter familiefase slik at de med barn i husholdningen, og særlig de med barn under skolealder, oftere enn andre opplever at tiden ikke strekker til for nødvendige gjøremål. Blant gifte/samboende småbarnsforeldre gjelder dette så mye som halvparten. Det er også klar variasjon etter utdanningsnivå slik at andelen som opplever stor grad av tidspress øker i takt med utdanningsnivået. Videre er det, som ventet, klar samvariasjon mellom arbeidstid og opplevd tidspress. Det er særlig de som jobber betydelig mer enn normal arbeidstid, minst 45 timer pr. uke, som oftere enn andre føler stor grad av tidsknapphet. Det er også større grad av tidspress blant dem med høy husholdningsinntekt enn blant dem med lav, og det ser videre ut til å være en viss variasjon etter landsdel. Oslo/Akershus-området skiller seg fra øvrige deler av landet ved at noe flere opplever stor tidsknapphet i hverdagen. Her hadde det vært ønskelig med en variabel som skiller direkte mellom tett- og spredtbygde områder, men dette finnes ikke i datamaterialet.

Målt ved spørsmålet om det er noe man gjerne skulle gjøre på hverdager, men som man ikke får tid til pga. tidsmangel, ser andelen med stor grad av tidspress ut til å være noe lavere enn hva vi fikk inntrykk av gjennom det første spørsmålet. 25 prosent av alle voksne sier at det ofte er noe de gjerne skulle gjøre på hverdager, men som de ikke får tid til. 32 prosent mener dette skjer noen ganger, mens 46 prosent sjelden eller aldri opplever dette (tabell 24). Den noe lavere andelen med tidspress målt ved dette spørsmålet er logisk ettersom man her ikke bare spør om hverdagen oppleves travel, men om det er andre gjøremål man gjerne skulle ha plass til. Variasjonen mellom grupper ser imidlertid ut til å være omtrent den samme for dette målet, som for det som ble presentert i tabell 23. Kjønnsforskjellene er små, mens aldersforskjellene er markerte. De med barn i husholdningen opplever oftere tidspress enn andre, og andelen øker dessuten med utdanningsnivå, arbeidstid og husholdningsinntekt. Videre

skiller folk i Oslo/Akershus-området seg ut med noe høyere andel som ofte opplever at det er ting de ikke får gjort på grunn av tidsmangel, enn folk i andre deler av landet.

Et enda "strengere" mål for opplevd tidspress og tidsknapphet får vi ved å skille ut dem som velger svaralternativet "ofte" på begge de to spørsmålene som er presentert, og slik definere en gruppe som opplever høy grad av travelhet. Dette gjelder omtrent en av fem voksne (tabell 25), og er omtrent samme andel som ifølge Almås sin studie "sitter fast i tidsklemma" (Almås, 1997). Heller ikke på dette området finner vi noen klar kjønnsforskjell. Variasjonen mellom grupper er ellers i hovedsak den samme som vi fant i tabellene 23 og 24, noe som er logisk ettersom målet "høy grad av travelhet" jo er konstruert på basis av de to spørsmålene som ble presentert i disse tabellene. Variasjonen mellom grupper er også langt på vei den samme for menn og kvinner.

For å få et bedre bilde av de ulike variabelenes betydning for opplevelsen av tidspress, har vi gjennomført multivariate analyser både for andelen som svarer "ofte" på det første spørsmålet, andelen som svarer "ofte" på det andre spørsmålet, og andelen som svarer "ofte" på begge. Jeg har altså valgt å definere de avhengige variablene slik at de bare har to mulige utfall, og har derfor benyttet logistisk regresjonsanalyse. Ettersom det er få lineære sammenhenger mellom uavhengige og avhengige variabler, har jeg valgt å definere de uavhengige variablene som kategoriske (se tabell 26). I all hovedsak inngår de samme uavhengige variablene i de multivariate som i de bivariate analysene, men noen av variablene er definert litt annerledes. For kjønn er menn definert som referansegruppe. Aldersvariabelen er delt i fire, og de eldste er definert som referansekategori. Videre har jeg laget en variabel som skiller mellom hvorvidt man har barn i husholdningen eller ikke, og hjemmeboende barns alder. Her er de uten hjemmeboende barn valgt som referanse. Det er også en variabel som skiller mellom gifte/samboende og enslige, hvor enslige er definert som referansekategori. Når det gjelder utdanningsnivå, er de med utdanning på ungdomsskolenivå valgt som referansegruppe. For variabelen arbeidstid er de ikke yrkesaktive valgt som referanse, for husholdningsinntekt er de med brutto inntekt under 300000 kroner definert som referanse, og for variabelen landsdel er Trøndelag/Nord-Norge valgt som referanse. Som det framgår av tabell 26, er noen av verdiene på denne variabelen slått sammen i den multivariate analysen.

Sett i lys av at det ikke er noen bivariat forskjell mellom menn og kvinner i andelen som ofte opplever tidspress, og at tidsbruksundersøkelser viser at menn og kvinner i gjennomsnitt har omtrent like lang samlet arbeidstid, er det rimelig å anta at vi heller ikke finner noen kjønnsforskjell i de multivariate analysene. Vi vil imidlertid anta at det er klare aldersforskjeller også når vi kontrollerer for andre forhold, slik at eldre, som altså bruker mindre tid i yrkeslivet og har færre forpliktelser hjemme, sjeldnere opplever tidspress enn de som er yngre. Videre vil vi anta at det å ha barn i husholdningen innebærer større grad av travelhet enn det å ikke ha barn, og at graden av tidspress er størst for dem med de yngste barna. Hva samlivsstatus angår, er det usikkert hvilken sammenheng det er rimelig å anta. Det er heller ikke gitt at vi vil finne en selvstendig effekt av utdanningsnivå i en multivariat analyse. De bivariate sammenhengene som er vist i tabellene 23-25, kan bunne i forskjeller i arbeidstid slik at den høye andelen med stort tidspress blant de høyt utdannede egentlig skyldes at disse har særlig lang arbeidstid. Men det kan også tenkes at utdanning har en selvstendig effekt slik at høyt utdannede har andre preferanser og høyere ambisjoner når det gjelder ting de ønsker å rekke over i dagliglivet, enn dem med lav utdanning. Når det gjelder arbeidstid, forventer vi å finne en selvstendig effekt av dette også ved kontroll for andre faktorer. Det ville vært en fordel om vi også hadde opplysninger om ektefelle/samboers arbeidstid, men slik informasjon finnes ikke i datamaterialet. Hva husholdningsinntekt angår, er det vanskelig å vite hvilken sammenheng vi kan forvente. På den ene side kan det være rimelig å anta at den bivariate sammenheng som ble vist i tabellene 23-25 vil forsvinne ved kontroll for andre faktorer ettersom den egentlig bunner i ulik arbeidstid. På den annen side kunne vi tenke oss en selvstendig effekt slik at de med høy inntekt oftere opplever tidspress enn de med lav, ettersom de har høyere ambisjoner om å rekke over mange aktiviteter. Vi kan imidlertid også tenke oss at sammenhengen går motsatt vei slik at de med lav inntekt oftere enn andre opplever tidspress, noe som i tilfelle kunne bunne i at lav inntekt gir mindre rom for å kjøpe tjenester og ferdigvarer for å lette dagliglivet, og mindre rom for å skjære ned på arbeidstiden. Det er også

vanskelig å vite hvorvidt det er rimelig å forvente noen selvstendig effekt av landsdel for bosted. På den ene side kan det tenkes at den høyere andelen med stort tidspress i Oslo/Akershus egentlig bunner i at folk her jevnt over har lengre arbeidstid enn folk ellers i landet. Men det kan også tenkes å være en selvstendig effekt av bosted, noe som i tilfelle kunne bunne i høyere tempo og større aktivitetstilbud i hovedstadsområdet enn i landet for øvrig.

Resultatene av regresjonsanalysene, for alle personer 16-79 år, vises i tabell 26. De estimerte koeffisientene viser effekten av de uavhengige variablene på sannsynligheten for ofte å oppleve ulike former for tidspress. De uttrykker endringer i logaritmen til oddsforholdet når verdiene på variablene endres fra 0 (som er referanse kategorien) til 1. Positive fortegn innebærer at oddsforholdet øker, dvs. at personer i den aktuelle kategorien oftere opplever høy grad av tidspress enn referansegruppen. Negative fortegn innebærer at personer i de aktuelle gruppene sjeldnere opplever høyt grad av tidspress enn referanse kategorien. Ettersom analysene er basert på et ganske lite utvalg, vil bare forholdsvis sterke sammenhenger være statistisk signifikante på 0,05 nivå. Også sammenhenger som ikke er signifikante på dette nivået, kan tenkes å ha betydning. Man bør derfor legge merke til sammenhengenes retning og styrke, også der det ikke er statistisk signifikans.

Ulikt hva vi så i de bivariate analysene, viser det seg at kjønn har selvstendig betydning for opplevelsen av tidspress når vi kontrollerer for andre faktorer, slik at kvinner oftere enn menn rapporterer om høy grad av tidspress. Dette gjelder uansett hvilket mål for tidspress vi ser på. Videre ser vi at alder, som ventet, har en klar effekt på opplevelsen av tidspress også når vi kontrollerer for andre forhold. Personer under pensjonsalder opplever oftere tidspress enn dem som er 67 år og over. Som ventet, er det også slik at graden av tidspress varierer med hvorvidt man har barn i husholdningen eller ikke, og det ser også ut til at tidspress er noe vanligere blant dem som har barn under 13 år, enn blant dem som har eldre barn. Samlivsstatus har imidlertid ingen klar effekt. Utdanningsnivået ser ut til å ha en klar effekt også ved kontroll for arbeidstid og andre relevante variabler, slik at de med høy utdanning oftere opplever høy grad av tidspress enn dem med lavere utdanning. Det er vanskelig å vite sikkert hva denne forskjellen bunner i, men det kan, som nevnt, være rimelig å anta at høyt utdannede generelt har større ambisjoner om å få uttelling på mange livsområder enn dem med lavere utdanning, slik at de lettere opplever et gap mellom ønsker og muligheter. Som ventet, har arbeidstiden også en selvstendig effekt på opplevelsen av tidsknapphet slik at de med lang arbeidstid oftere enn andre opplever at tiden ikke strekker til. Det er særlig de med lang ukentlig arbeidstid (minst 45 timer pr. uke) som skiller seg ut, men også for dem med noe kortere arbeidstid finner vi klare sammenhenger. Det er ikke noe klart og entydig mønster når det gjelder husholdningsinntektens betydning for opplevelsen av tidspress. Det er imidlertid en viss tendens til at de med middels inntekt noe sjeldnere opplever tidspress enn de med lavere inntekter, men de med høyest inntekter (minst 500 000 kroner brutto) skiller seg ikke fra dem i laveste gruppe. Så lenge vi ikke har opplysninger om husholdningens utgifter, er det imidlertid vanskelig å tolke sammenhengene på dette området. Det kan også skape en viss uklarhet at det er såpass mange som ikke besvarte spørsmålet om inntekt. Det er imidlertid verdt å merke seg at det ser ut til at de med de høyeste inntektene like ofte som andre rapporterer om ulike former for tidspress enda dette er en gruppe hvor økonomien bør gi et visst handlingsrom for omprioritering mellom aktivitetsområder. Når det gjelder bostedsstrøk, finner vi en viss effekt på andelen som ofte synes det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres, slik at bosatte i Oslo/Akershus oftere opplever tidspress enn andre. Det er ikke noe klart mønster for de andre målene for tidspress.

Oppsummeringsvis kan vi si at mønsteret når det gjelder hvilke forhold som har betydning for folks opplevelse av tidspress, i all hovedsak er som ventet, slik at faktorer som innebærer mye bundet tid hjemme og ute trekker i retning av at man oftere enn andre opplever å ha en travel hverdag. Men også faktorer som ikke direkte har med grad av forpliktelser å gjøre, virker inn. Mønsteret er særlig tydelig når det gjelder utdanningsnivå. Dette tyder på at ikke bare faktiske forpliktelser, men også preferanser og ambisjonsnivå, har betydning for opplevelsen av travelhet og tidspress.

Opplevd travelhet blant foreldre

Ettersom de som har barn i husholdningen oftere enn andre rapporterer om høy grad av tidspress, ser vi noe nærmere på variasjon innen gruppen av gifte/samboende foreldre med hjemmeboende barn under 20 år. Da undersøkelsen omfatter forholdsvis få foreldre, må forskjellene mellom grupper her tolkes med forsiktighet. Tabell 27 viser andelen som ofte synes det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres på hverdager, andelen som ofte har noe de gjerne skulle gjøre, men ikke får tid til, og andelen som svarer "ofte" på begge disse spørsmålene, for ulike grupper av gifte/samboende foreldre. Omtrent halvparten synes ofte at de har så mye å gjøre på hverdager at det er vanskelig å rekke alt, 36 prosent mener det ofte er noe de gjerne skulle gjøre, men som de ikke rekker på grunn av tidsmangel, og 31 prosent opplever ofte begge disse problemene. Stort sett er det liten forskjell mellom mødre og fedre på disse områdene. Det er en viss tendens til at de med eldre barn sjeldnere opplever denne type tidsknapphet enn de med barn under 12 år, men forskjellene er ikke statistisk signifikante. Videre er det en tendens til at foreldre med høy utdanning oftere enn andre rapporterer om travelhet og tidspress, at andelen er høyere blant dem med lang enn blant dem med kortere arbeidstid, at den er høyere blant dem med høy enn blant dem med lavere husholdningsinntekt, og at den er høyere blant bosatte i Oslo/Akershus-området enn blant foreldre ellers.

Multivariate analyser av opplevd travelhet blant gifte/samboende foreldre viser få signifikante effekter (tabell 28). Med såpass få observasjoner i analysen (461 personer) skal det sterke sammenhenger til for å få signifikante utslag på 0,05-nivå. Her er bør vi derfor legge merke til sammenhengenes retning og styrke også der hvor effekten ikke er signifikant på dette nivået. Det er ingen signifikant forskjell mellom mødre og fedre, men tendensen går i retning av at mødre, når andre faktorer holdes konstante, i noe større grad enn fedre rapporterer om høyt tidspress. Koeffisienten på 0,49 er signifikant på 0,10-nivå. Dette stemmer i tilfelle godt med utbredte antakelser i mye av kvinne- og kjønnsforskningen om at kvinner, uansett arbeidstid, har mer ansvar hjemme enn menn, og møter større krav om å være kontinuerlig tilgjengelig for henvendelser fra andre husholdningsmedlemmer. Det er ellers en klar tendens til at foreldre med barn under 13 år oftere enn dem med eldre barn opplever stort tidspress. Det er ikke noen klar effekt av utdanningsnivå, men arbeidstidens lengde har selvstendig betydning slik at foreldre med lang ukentlig arbeidstid oftere enn andre rapporterer om tidsknapphet og travelhet. Ut fra dette må nedgangen i andelen fedre med lang ukentlige arbeidstid sies å være en positiv utvikling (se tabell 11). Det ser ikke ut til at husholdningsinntektens størrelse har noen klar effekt. De med høy inntekt opplever like ofte stort tidspress som de med lavere inntekt, også når arbeidstiden er lik. Videre er det, når andre forhold holdes konstante, heller ingen klar tendens til at bosatte i Oslo/Akershus-området opplever større tidspress enn foreldre ellers i landet.

Hva vil folk bruke mer tid til?

Hva er det så folk ønsker å bruke mer tid til? Som nevnt, ble de som oppgav at det ofte eller noen ganger var noe de gjerne skulle gjøre, men ikke fikk gjort på grunn av tidsmangel, bedt om å angi hva de gjerne skulle bruke mer tid til. Bare ett alternativ ble registrert. Tabell 29 gir en oversikt over svarene, gruppert etter kjønn og familiefase. Tabellen er prosentuert med utgangspunkt i alle personer i hver gruppe, slik at også de som oppgav at de sjelden eller aldri hadde noe de ville gjøre, men som de ikke rakk på grunn av tidsmangel, er inkludert. Som det framgår av tabell 29, er det først og fremst fritidsaktiviteter og samvær med familie og venner folk gjerne skulle bruke mer tid til. Hellevik viser i kapittel 2 lignende resultater basert på et annet datamateriale. Mønsteret gjelder både for kvinner og menn og for folk i de fleste familiefaser. Sett i lys av at tidsbruksundersøkelsene viste at det var en klar økning i tiden til begge disse aktivitetstyper på 1970- og 1980-tallet, kan dette virke overraskende. Det er imidlertid viktig å huske på at tall fra tidsbruksundersøkelser er gjennomsnittsbetraktninger og at endringsmønsteret kan variere mellom grupper. Det at mange ønsker å bruke mer tid til fritidsaktiviteter må også sees i lys av at tilbudet og mulighetene på mange områder er større enn før. Dermed er det mer å gå glipp av når hverdagen er fylt med yrkes- og familiemessige forpliktelser. For en del vil det dessuten være slik at enkelte fritidsaktiviteter oppleves stressende og gir en viss travelhet ettersom mange organiserte aktiviteter innebærer forpliktelser og må utføres til faste tider. Ytterst få sier de gjerne skulle bruke mer tid til å se fjernsyn. Også dette stemmer godt med resultater som Hellevik omtaler i kapittel 2, og kan tyde på at selv om folk fleste tilbringer atskillige timer pr. uke

foran fjernsynsapparatet, er dette ofte mer en fyllmasse mellom andre nødvendige gjøremål, enn nøye planlagte og høyt prioriterte aktiviteter. Dette er i tilfelle i tråd med Robinson og Godbeys (1997) funn om at når folk blir spurt hvilken aktivitet de først ville kutte ned på dersom det skulle oppstå ting de absolutt må gjøre, svarer de fleste fjernsynsseing.

Som vist tidligere, sier folk med barn i husholdningen oftere enn folk i andre familiefaser at det er ting de gjerne skulle ha gjort, men ikke har mulighet for på grunn av tidsmangel. Forskjellen i forhold til andre familiefaser består først og fremst i at foreldre oftere enn andre gjerne skulle bruke mer tid sammen med barna. Blant gift/samboende småbarnsforeldre gjelder dette hele 28 prosent.

Oppsummeringsvis kan vi slå fast at opplevelser av tidspress og tidsknapphet er forholdsvis utbredt i Norge, som i mange andre land. For Norges vedkommende har vi få sammenlignbare opplysninger over tid på dette området og kan derfor ikke si med sikkerhet hvorvidt opplevelser av tidspress og travelhet er blitt mer utbredt. Arbeidslivsundersøkelser viser imidlertid at arbeidsdagen for stadig flere styres av tidsfrister, fastlagte rutiner og krav fra kunder (Andresen, 1998). På dette området er det altså grunnlag for påstander om økt opplevd travelhet. Undersøkelser av prioriteringer mellom aktivitetsområder tyder ellers på at det har vært forskyvninger i retning av større vektlegging av fritidsaktiviteter og samvær med familie og venner og mindre vekt på yrkesarbeidet. Dette gir seg ikke nødvendigvis utslag i endret atferd selv om en del i prinsippet har mulighet for dette. For en del er nok travelheten mer uttrykk for at hverdagen oppleves vel hektisk, og at det er mange ting man gjerne skulle delta mer i, enn at man faktisk vil endre sin tidsbruk hvis man får muligheter for dette. Subjektive dimensjoner ved tidsmønsteret har stor betydning for folks trivsel og velferd. Tolkningen av svar på spørsmål om tidsknapphet og ønsket tidsbruk kan imidlertid med fordel være mer nyansert enn den ofte er. Oftest framstilles tidsmangel og travelhet som entydig negativt. Men opplevelser av tidsknapphet kan også bunne i at folk har mange interesser og stor livsappetitt og at muligheter og tilbud på en del områder overstiger det man har mulighet til å gape over. I tråd med dette er det viktig å diskutere forskjeller mellom grupper når det gjelder grad av kontroll over egen tidsbruk. Inntekts- og utdanningsnivå vil ha stor betydning for muligheten til å utforme og endre eget tidsmønster, og tidsknappheten har trolig ulik karakter avhengig av livsfase og sosial status. Vi har ikke opplysninger om hvilken handlefrihet folk opplever å ha på kort og lang sikt når det gjelder omdisponeringer av et uønsket tidsmønster. Det er imidlertid rimelig å anta at tidsknapphet i høyinntektsgrupper mer kan karakteriseres som et luksusproblem enn tidsknapphet i lavinntektsgrupper, ettersom god økonomi gir større muligheter for å oppprioritere mellom aktivitetsområder.

3.7. Oppsummering

Her følger en oppsummering i form av noen hovedpunkter fra enkelte deler i kapittel 3.

Endringer i befolkningens tidsbruk på 1970- og 1980-tallet

- Endringsmønsteret i disse tiåra er beskrevet på grunnlag av dagbokundersøkelser av tidsbruk, ofte kalt tidsnyttingsundersøkelser.

- Blant menn var det en betydelig nedskjæring av tiden til yrkesarbeid i denne perioden. Endringen skyldes dels at andelen yrkesaktive gikk ned, og dels at arbeidstiden blant de yrkesaktive gikk ned.

- Blant kvinner var det en økning i tiden til yrkesarbeid i perioden. Dette skyldes i første rekke at flere tok lønnet arbeid, ofte på deltid.

- Det var en betydelig reduksjon i den tiden kvinnene brukte til ulønnet arbeid i perioden. Blant menn var det en viss økning, men denne oppveide ikke den store nedgangen blant kvinner. I befolkningen som helhet ble det altså brukt langt mindre tid til ulønnet arbeid i 1990 enn i 1970.

- Ulønnet arbeid består av flere ulike gjøremål. Det var særlig tiden til vanlig husarbeid som ble skåret ned i perioden. Tiden til aktivt omsorgsarbeid for barn viste derimot en økning. Det foregikk altså en omprioritering mellom husarbeid og omsorgsarbeid, og denne endringen var mest utpreget blant foreldre.

- Både menn og kvinner brukte atskillig mer tid til fritidsaktiviteter i 1990 enn i 1970. Det var særlig tiden til fjernsynsseing og sosialt samvær som økte. Fritidsøkningen gjaldt for alle aldersgrupper, men var mest markert for de eldste og de yngste.

- Det foregikk en klar tilnærming mellom kvinners og menns tidsmønster i perioden. Mens kvinner trappet opp tiden til yrkesarbeid og skar ned på husarbeidet, foretok menn tidsmessige forskyvninger i motsatt retning. Det var imidlertid fremdeles markerte kjønnsforskjeller i tidsbruken til yrkes- og husholdsarbeid i 1990.

- Samtidig som kjønnsforskjellene i tidsbruk ble redusert, ble det mer markerte forskjeller mellom aldersgrupper i perioden. Tidsbruken blant unge og eldre skilte seg på mange måter mer fra tidsbruken blant andre aldersgrupper i 1990 enn i 1970. Dette hadde bl.a. sammenheng med forlenget utdanningsperiode, senere familieetablering og tidligere utgang fra yrkeslivet. Den arbeidsintensive perioden i livsløpet var dermed mer konsentrert om noen tiår midt i livet i 1990 enn i 1970.

- Endringene i befolkningens tidsmønster var mer markerte på 1970- enn på 1980-tallet. På 1980-tallet så man på mange måter en fortsettelse av endringene på 1970-tallet, men i noe svakere form.

Endringer i tidsbruk på 1990-tallet

- Det foreligger foreløpig ikke tall for tidsbruk basert på dagbokundersøkelser etter 1990. Endringer for 1990-tallet er derfor beskrevet på grunnlag av andre datakilder. Disse gir ikke noe helhetlig bilde av folks tidsmønster på samme måte som tidsbruksundersøkelser gjør, og gir dessuten andre typer mål enn dem man får gjennom tidsbruksundersøkelser.

- Økt utdanningslengde innebærer at ungdom blir stadig eldre før de melder seg på arbeidsmarkedet for fullt. Svært mange har imidlertid deltidsjobb under skolegang og studier.

- Tendensen til stadig tidligere utgang av yrkeslivet fortsatte på 1990-tallet, særlig for menn. Både ordninger med uføretrygd og avtalefestet pensjon spiller en viktig rolle her.

- Gifte/samboende kvinner med barn under skolealder var blant dem som økte sin yrkesdeltakelse mest på 1990-tallet, både ved at andelen yrkesaktive økte, og ved at de yrkesaktive fikk lenger arbeidstid. Dette var en fortsettelse av utviklingen på 1980-tallet.

- Det var en viss nedgang i andelen som arbeidet overtid på 1990-tallet. For menns vedkommende ble det også mindre vanlig med lang ukentlig arbeidstid, dvs. minst 45 timer pr. uke.

- På 1990-tallet så man altså en fortsettelse av utviklingen fra 1980- og 1970-tallet mot mindre kjønnsforskjeller og mer markerte forskjeller mellom aldersgrupper i tiden brukt til yrkesarbeid. Men kjønnsforskjellene i arbeidstid er fremdeles markerte.

- Det ser ut til at kvinner skar ned på tiden til husarbeid på 1990-tallet, mens tidsbruken blant menn var ganske stabil. Kjønnsforskjellene på området ble dermed noe redusert, men er fremdeles betydelige.

- Befolkningen har fått et mer uteorientert fritidsmønster på 1980- og 1990-tallet med større deltakelse i ulike kulturtilbud, og mer besøk på restauranter og kafeer.

- Vi vet ikke om den samlede tiden til fritidsaktiviteter økte på 1990-tallet. Mye tyder på at det, som i de foregående tiår, var en forskyvning mellom aldersgrupper slik at eldre og yngre, på grunn av tidligere utgang i yrkeslivet og lengre ungdomsfase, brukte mer tid til fritidsaktiviteter, mens nivået var stabilt i øvrige aldersgrupper.

Tidsbruk og arbeidsdeling blant småbarnsforeldre på slutten av 1990-tallet

- Den kjønnsmessige arbeidsdelingen med hensyn til yrkesarbeid og ulønnet arbeid er mer markert i småbarnsfasen enn blant par i andre livsfaser.

- Fedre deltar relativt mer i omsorgsarbeidet for barn, enn i det vanlige husarbeidet. Reparasjons- og vedlikeholdsarbeid utføres i det alt vesentlige av fedre. Tidsmessig har vedlikeholdsarbeidet langt mindre omfang enn hus- og omsorgsarbeidet.

- Mødre med høy utdanning får relativt sett mer hjelp til husarbeidet av sine partnere enn dem med lavere utdanning. Høyt utdannede fedre deltar også relativt mer i husarbeidet enn dem med lavere utdanning gjør. Fedres relative innsats varierer videre med mors alder, slik at yngre mødre får relativt mer hjelp enn de som er eldre. Ikke uventet er det også slik at fedres relative innsats i husarbeidet øker med mors tid i yrkeslivet. Videre er det en viss tendens til at fedre deltar relativt mer i husarbeidet når mor står for en forholdsvis stor andel av husholdningens inntekt, enn når mødre bidrar med lite av inntekten.

- Delingen av omsorgsarbeidet for barn henger i all hovedsak sammen med de samme faktorer som delingen av husarbeidet, men styrken på sammenhengene varierer.

- Når det gjelder grad av arbeidsdeling av reparasjons- og vedlikeholdsoppgaver, er det få klare sammenhenger i materialet.

- Selv om mødre i de fleste tilfelle står for det meste av hus- og omsorgsarbeidet, sier det store flertallet av mødre seg rimelig fornøyd med arbeidsdelingen hjemme. Kun en liten andel uttrykker direkte misnøye.

- Mødre som står for en stor del av husholdningens inntekt, er mindre fornøyd med arbeidsdelingen i husholdningen, enn mødre som står for en mindre del av inntekten. Videre er mødre med høy utdanning mindre fornøyd enn dem med lavere utdanning, og mødre som bruker mye tid i yrkeslivet mindre fornøyd enn dem som bruker lite tid i yrkeslivet. Dette bunner trolig i høye forventninger til menns deltakelse hjemme blant velutdannede kvinner, kvinner med lang arbeidstid, og kvinner med forholdsvis høy inntekt.

- Både fars og mors faktiske tid til husarbeid har også betydning for mødres tilfredshet med delingen av arbeidet hjemme, slik at mødre som bruker mye tid til husarbeid, oftere enn andre uttrykker misnøye, mens graden av tilfredshet øker i takt med fars tid til husarbeid. Det er også klar sammenheng mellom mødres tilfredshet med arbeidsdelingen hjemme, og hvordan denne delingen faktisk ser ut. Både når det gjelder hus-, omsorgs- og vedlikeholdsarbeid, er det slik at relativt større mannlig innsats innebærer større tilfredshet blant mødre. Særlig stor betydning har delingen av husarbeidet.

Travelhet, tidspress og arbeidstidsønsker

- Subjektive dimensjoner ved tidsmønsteret er vanskeligere å kartlegge enn faktisk tidsbruk. Ulike spørsmålsformuleringer gir ofte ulike bilder, og for Norges vedkommende finnes få sammenlignbare data over tid.

- Flere undersøkelser tyder på at flere enn før ønsker å bruke mer tid til familie, venner og fritidsaktiviteter, samtidig som de gjerne vil bruke mindre tid til yrkesarbeid. Dette er tolket som en verdiforskyvning mellom arbeid og fritid, men bildet er litt tvetydig. Like mange som før sier nemlig at de gjerne vil ha en jobb selv om de ikke trenger pengene.

Opplevd travelhet og tidspress

- Om lag 1 av 3 voksne (16-79 år) synes de ofte har så mye å gjøre på hverdager, at det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres. En like stor andel mener dette skjer noen ganger.

- Målt ved spørsmål om det er noe man gjerne skulle gjøre på hverdager, men som man ikke får tid til på grunn av tidsmangel, ser andelen med høy grad av tidspress ut til å være noe lavere enn hva man får inntrykk av gjennom spørsmålet referert over. 25 prosent sier det ofte er noe de gjerne skulle gjøre på hverdager, men som de ikke får tid til pga. tidsmangel, mens 32 prosent mener dette skjer noen ganger.

- Multivariate analyser viser at kvinner oftere enn menn rapporterer om høy grad av tidspress. Eldre opplever sjeldnere tidspress enn yngre, og folk med små barn i husholdningen opplever oftere tidspress enn andre.

- De med høy utdanning opplever oftere tidspress enn de med lavere utdanning, og personer med lang arbeidstid opplever oftere tidspress enn dem med kortere arbeidstid.

- Personer med høy husholdningsinntekt rapporterer like ofte om stort tidspress som andre gjør, enda dette er en gruppe hvor økonomien burde gi et visst spillerom for omprioritering mellom aktivitetsområder.

- Faktorer som innebærer mye bundet tid hjemme og ute trekker altså i retning av at man oftere enn andre mener å ha en travel hverdag. Men også faktorer som ikke direkte har med grad av forpliktelser å gjøre, virker inn. Dette gjelder særlig for utdanningsnivå og kan tyde på at ikke bare faktiske forpliktelser, men også preferanser og ambisjonsnivå, har betydning for opplevelsen av travelhet og tidspress.

- På spørsmål om hvilken aktivitet man gjerne skulle bruke mer tid til, er fritidsaktiviteter og samvær med familie og venner de vanligste svarene. Få sier de gjerne skulle bruke mer tid til fjernsyn eller til hus- eller yrkesarbeid.

Litteratur

- Almås, Reidar (1997): Tidsklemmefolket og barna, Kronikk i *Dagbladet* onsdag 19. november
- Ahrne, Göran og Christine Roman (1997): *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. Rapport til Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1997:139
- Andresen, Øyvind (1998): Flere tidsfrister, rutiner og krav. *Samfunnsspeilet*, årg. 12, nr. 2:10-15
- Berk, Sara F. (1985): *The Gender Factory: The Apportionment of Work in American Households*. New York: Plenum
- Birkeland, Eva (1999): Stadig færre 60-åringer jobber. *Samfunnsspeilet*, årg. 13, nr. 5:2-6
- Björnberg, Ulla (1992): "Parents' Ideals and Their Strategies in Daily Swedish Life". I Ulla Björnberg (red): *European Parents in the 1990s. Contradictions and Comparisons*. New Brunswick and London: Transaction Publishers
- Björnberg, Ulla og Anna-Karin Kollind (1997): "Lojalitet, tid och pengar. Hur kvinnor och män argumenterar om jämställdhet i familjer". I Göran Ahrne og Inga Persson (red): *Familj, makt och jämställdhet*. SOU 1997:138
- Bø, Tor Petter og Thomas Hugaas Molden (2000): "Arbeid". I *Sosialt utsyn 2000*, Statistiske Analyser nr. 35, SSB
- Coltrane, Scott (1996): *Family Man. Fatherhood, Housework and Gender Equity*. New York - Oxford: Oxford University Press
- Davies, Karen (1989): *Women and Time. Weaving the strands of everyday life*. Lund: Grahns Boktryckeri
- Ellingsæter, Anne Lise (1991): "Hvorfor jobber pappa overtid? Om årsaker til og konsekvenser av fedres lange arbeidstid." I Runa Haukaa (red): *Nye kvinner, nye menn*. Oslo: Ad Notam
- Ellingsæter, Anne Lise, Turid Noack og Marit Rønsen (1994): Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner? *Samfunnsspeilet*, årg. 8, nr. 4:7-10
- Ellingsæter, Anne Lise, Turid Noack og Marit Rønsen (1997): Sosial ulikhet blant kvinner: Polarisering, utjevning eller status quo? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, årg. 38, nr. 1:33-69
- Haraldsen, Gustav og Hege Kitterød (1992): *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. SØS nr. 76, Statistisk sentralbyrå
- Harvey, Andrew (1984): *Time Budget Research. An ISSC Workbook in Comparative Analysis*. Frankfurt/New York
- Hellevik, Tale (2000): *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 2/00

Juster, F. Thomas og Frank P. Stafford (1991): "The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models, and Problems of Measurement. *Journal of Economic Literature*, Vol XXIX:471-522

Kitterød, Ragni Hege (1992): Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før. *Samfunnsspeilet*, årg. 6, nr. 3:5-11

Kitterød, Ragni Hege (1998): Kjøp av rengjøringstjenester - større sosial ulikhet blant kvinner? *Sosiologisk tidsskrift*, årg. 6, nr. 3:185-208

Kitterød, Ragni Hege (1998): Småbarnsmødre vil jobbe mindre, men får det ikke til. *Samfunnsspeilet*, årg. 12, nr. 5: 24-33

Kitterød, Ragni Hege (2000): *Innebærer full jobb et fritidsunderskudd for kvinner? En diskusjon av ulike mål for å analysere "the leisure gap" blant foreldre*. Paper presentert på Nordisk seminar om husholdningenes interne fordeling av tid, penger og konsumpsjon. Umeå, 12-13 februar

Kitterød, Ragni Hege og Aase Lømo (1996): «Småbarnsforeldres tidsbruk 1970-90». I Berit Brandth og Kari Moxnes (red): *Familien i tiden*. Oslo: Tano

Kitterød, Ragni Hege og Stein Opdahl (1992): Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna. *Samfunnsspeilet*, årg. 6, nr. 2: 2-9

Kitterød, Ragni Hege og Kari-Mette Roalsø (1996): Arbeidstid og arbeidstidsønsker blant foreldre. *Samfunnsspeilet*, årg 10, nr. 1:12-23

Kvande, Elin (1994): "6-timers kvinnen og 60-timers mannen". I Brit Fougner og Mona Asp Larsen (red): *Norden - kvinners paradys?* Nordisk Ministerråd, Nord: 1994:14

Langset, Bjørg, Bård Lian og Tor Olav Thoresen (2000): Kontantstøtten - hva har skjedd med yrkesdeltakelsen? *Økonomiske analyser*, årg. 19, nr. 3:3-6

Langsether, Åsmund og Aase Lømo (1997): *Bedre tid? Gifte kvinners tidsbruk. Endringer 1970-1990*. Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring. Rapport 10/97

Leira, Arnlaug (1998): Caring as Social Right: Cash for Child Care and Daddy Leave. *Social Politics*, Vol.5, Nr. 3, s. 362-378

Linder, Staffan Burenstam (1971): *Det rastløse velferdsmennesket*, Oslo: Gyldendal

Marini, Margaret Mooney og Beth Anne Shelton (1993): Measuring Household Work: Recent Experience in the United States. *Social Science Research* vol. 22:361-382

Niemi, Iris (1993): Systematic Error in Behavioral Measurement: Comparing Results from Interview and Time Budget Studies". *Social Indicators Research*, vol 30, nr . 2-3:229-244

Niemi, Iris og Hannu Pääkkönen (1990): *Time use changes in Finland in the 1980s*. Helsinki: Central Statistical Office of Finland

Reppen, Heidi og Elisabeth Rønning (1999): *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 1999. Kommentert tabellrapport*. Statistisk sentralbyrå, Rapporter 1999/27

Robinson, John P. and Geoffrey Godbey (1997): *Time for Life. The Surprising Ways Americans Use Their Time*. Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, University Park

- Ross, Catherine E. (1987): The Division of Labor at Home. *Social Forces*, Vol 65, nr. 3: 816-833
- Rydenstam, Klas og Anders Wadeskog (1997): "Vardagens organisation". I *Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975-1995. Levnadsförhållanden, rapport 91*, SCB
- Rønning, Elisabeth (1998): *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi for innføring av kontantstøtte. Hovedresultater og dokumentasjon*. Notater 98/61, Statistisk sentralbyrå.
- Sanchez, Laura og Emily W. Kane (1996): Women's and Men's Constructions of Perceptions of Housework Fairness. *Journal of Family Issues*, Vol 17 No 3:358-387
- Shaw, Susan M. (1986): "Leisure, Recreation or Free Time? Mesuring Time Usage". *Journal of leisure research*, vol 18, nr. 3:177-189
- Skjåk, Knut Kalgraff (1998): *Intervjuundersøking om arbeidsforhold og arbeidserfaringar*, NSD brukermelding
- Statistisk sentralbyrå (1992): *Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. NOS C 10
- Statistisk sentralbyrå (1996): *Levekårsundersøkelsen 1995*. NOS C301
- Statistisk sentralbyrå (1998): *Arbeidsmarkedsstatistikk 1996-1997*. NOS C 467
- Stohs, Joanne Hoven (1994): Alternative Ethics in Employed Women's Household Labor. *Journal of Family Issues*. Vol 15, Nr. 4:550-561
- St.prp. nr. 53 (1997/98): Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre, Barne og familiedepartementet
- Tornes, Kristin (1983): "Kvinner og tid." I Kari Skrede og Kristin Tornes (red): *Studier i kvinners livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vaage, Odd (1999): *Norsk mediebarometer 1998*. Statistiske analyser 31, Statistisk sentralbyrå
- Vaage, Odd (2000): "Fritid og kultur". I *Sosialt utsyn 2000*, Statistiske Analyser nr 35, Statistisk sentralbyrå
- West, Candace og Don. H. Zimmerman (1987): Doing gender. *Gender and Society*, Vol. 1, No. 2, s. 125-151
- Ås, Dagfinn (1978): Studies of Time-Use: Problems and Prospects". *Acta Sociologica*, vol. 21, nr. 2:125-141

Tabeller

Tabell 1. Tid brukt til hovedgrupper av aktiviteter blant menn og kvinner 16-74 år, 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter. (For tid til yrkesarbeid er det i parentes angitt også tall kun for yrkesaktive.)

	Yrkes- arbeid	Hus- holds- arbeid	Utdan- ning	Person- lige behov	Fritid	Annet/ uopp- gitt	I alt	Antall observa- sjoner
Menn								
1970	5.29 (6.22)	2.13	0.23	10.20	5.20	0.15	24.00	3346 (2814)
1980	4.40 (5.42)	2.26	0.30	10.11	6.08	0.05	24.00	3169 (2561)
1990	4.30 (5.44)	2.36	0.29	9.58	6.21	0.06	24.00	2874 (2129)
Kvinner								
1970	1.56 (4.03)	5.55	0.17	10.35	5.01	0.15	24.00	3636 (1582)
1980	2.23 (3.52)	4.46	0.31	10.19	5.56	0.04	24.00	3431 (2069)
1990	2.49 (3.58)	4.22	0.33	10.10	6.01	0.06	24.00	3147 (2206)

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 2

Tid brukt til yrkesarbeid blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter (I parentes er angitt tall kun for yrkesaktive.)

	16-24 år	25-44 år	45-66 år	67-74 år
Menn				
1970	4.35 (6.33)	6.03 (6.15)	5.51 (6.27)	3.03 (5.42)
1980	2.52 (4.39)	5.39 (5.54)	5.17 (5.55)	1.44 (4.57)
1990	3.22 (4.48)	5.19 (5.45)	5.01 (6.14)	1.03 (4.21)
Endring 1970-1990	-1.13 (-1.45)	-0.44 (-0.30)	-0.50 (-0.13)	-2.00 (-1.21)
Kvinner				
1970	2.30 (5.20)	1.53 (3.59)	2.02 (3.44)	0.43 (2.55)
1980	2.10 (4.06)	2.39 (3.45)	2.37 (3.58)	0.26 (2.41)
1990	2.38 (3.48)	3.11 (3.58)	2.58 (4.09)	0.29 (2.51)
Endring 1970-1990	+0.08 (-1.32)	+1.18 (-0.01)	+0.56 (+0.25)	-0.14 (-0.04)

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 3

Tid brukt til husholdsarbeid blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter

	16-24 år	25-44 år	45-66 år	67-74 år
Menn				
1970	1.29	2.22	2.20	2.33
1980	1.35	2.37	2.33	3.18
1990	1.40	2.44	2.42	3.37
Endring 1970-1990	+0.11	+0.22	+0.22	+1.04
Kvinner				
1970	3.31	6.48	6.03	5.34
1980	2.41	5.30	5.03	5.12
1990	2.37	5.00	4.22	4.54
Endring 1970-1990	-0.54	- 1.48	- 1.41	- 0.40

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 4

Tid brukt til personlige behov blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter

	16-24 år	25-44 år	45-66 år	67-74 år
Menn				
1970	10.07	9.59	10.28	11.41
1980	10.17	9.51	10.12	11.31
1990	10.03	9.39	9.59	11.14
Endring 1970-1990	- 0.04	- 0.20	- 0.29	- 0.27
Kvinner				
1970	10.33	10.21	10.36	11.38
1980	10.21	10.06	10.20	11.13
1990	10.13	9.49	10.16	10.41
Endring 1970-1990	- 0.20	- 0.32	- 0.20	- 0.57

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 5

Tid brukt til fritidsaktiviteter blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter

	16-24 år	25-44 år	45-66 år	67-74 år
Menn				
1970	6.01	5.11	4.59	6.13
1980	7.07	5.37	5.51	7.21
1990	7.07	5.54	6.04	7.55
Endring 1970-1990	+1.06	+0.43	+1.05	+1.42
Kvinner				
1970	5.38	4.42	4.57	5.37
1980	6.34	5.29	5.51	7.07
1990	6.30	5.26	6.12	7.39
Endring 1970-1990	+0.52	+0.44	+1.15	+2.02

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 6

Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant menn og kvinner 16-74 år. 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Hus- arbeid	Omsorgs- arbeid	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet	Husholds- arbeid i alt
Menn						
1970	0.38	0.17	0.41	0.15	0.21	2.13
1980	0.47	0.25	0.37	0.18	0.19	2.26
1990	0.46	0.30	0.36	0.19	0.26	2.36
Endring 1970-1990	+0.08	+0.13	-0.05	+0.04	+0.05	+0.23
Kvinner						
1970	4.14	0.42	0.13	0.23	0.23	5.55
1980	3.01	0.46	0.15	0.23	0.18	4.46
1990	2.18	0.59	0.16	0.26	0.23	4.22
Endring 1970-1990	- 1.56	+0.17	+0.03	+0.03	0.00	- 1.33

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 7

Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant kvinner i ulike aldersgrupper. 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter

	Hus- arbeid	Omsorgs- arbeid	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet	Husholds- arbeid i alt	Antall observa- sjoner
16-19 år	0.23	0.06	0.19	0.15	0.20	1.23	208
20-29 år	0.30	0.29	0.26	0.17	0.22	2.04	670
30-39 år	0.43	1.04	0.32	0.16	0.25	2.59	562
40-49 år	0.51	0.27	0.36	0.20	0.27	2.40	580
50-59 år	0.49	0.18	0.47	0.18	0.24	2.36	350
60-69 år	1.10	0.15	0.51	0.27	0.36	3.19	370
70-79 år	1.24	0.16	0.44	0.27	0.33	3.25	203

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1990, SSB

Tabell 8

Tid brukt til ulike fritidsaktiviteter blant menn og kvinner 16-74 år. 1970, 1980 og 1990. Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter

	Idrett og friluftsliv	Under- holdning	Fjernsyn	Sosialt samvær	Lesing	Annet	Fritids- aktiviteter i alt
Menn							
1970	0.32	0.09	1.10	1.36	0.46	1.07	5.20
1980	0.35	0.12	1.24	1.52	0.48	1.16	6.08
1990	0.37	0.15	1.36	1.52	0.40	1.22	6.21
Endring 1970-1990	+0.05	+0.06	+0.26	+0.16	- 0.06	+0.15	+1.01
Kvinner							
1970	0.25	0.05	0.53	1.58	0.38	1.02	5.01
1980	0.26	0.07	1.09	2.11	0.43	1.21	5.56
1990	0.25	0.11	1.14	2.12	0.38	1.21	6.01
Endring 1970-1990	0.00	+0.06	+0.21	+0.14	0.00	+0.19	+1.00

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsene, SSB

Tabell 9

Tid brukt til hovedgrupper av aktiviteter blant menn og kvinner i ulike familiefaser. 1990.
Gjennomsnitt for alle dager. Timer og minutter (For tid til yrkesarbeid er det i parentes angitt også tall kun for yrkesaktive.)

	Yrkes- arbeid	Hus- holds- arbeid	Utdan- ning	Person- lige behov	Fritid	Samlet arbeids- tid	Antall observa- sjoner
Menn							
Enslige 16-24 år i foreldrehushold	2.42 (4.14)	1.28	2.02	10.18	7.25	6.12	378 (216)
Enslige ellers, 16-44 år	4.16 (5.08)	1.55	0.56	9.48	7.01	7.07	348 (272)
Gifte/samboende 16-44 år, uten barn	5.44 (6.18)	2.13	0.22	9.43	5.56	8.19	294 (260)
Enslige forsørgere	: (:)	:	:	:	:	:	18 (14)
Gifte/samboende, barn 0-6 år	5.38 (5.52)	3.30	0.06	9.25	5.15	9.14	492 (466)
Gifte/samboende, yngste barn 7-17 år	5.53 (6.12)	2.35	0.07	9.35	5.42	8.35	432 (404)
Gifte/samboende 45-67 år, uten barn	4.50 (6.10)	2.42	0.03	10.08	6.11	7.35	532 (414)
Gifte/samboende 66-79 år, uten barn	0.53 (3.45)	3.38	0.00	11.15	8.02	4.32	243 (52)
Enslige 45-66 år	4.05 (5.28)	2.40	0.12	10.11	6.45	6.57	126 (94)
Enslige 67-79 år	0.44 (:)	3.37	0.00	11.20	8.12	4.22	70 (6)
Kvinner							
Enslige 16-24 år i foreldrehushold	2.08 (3.07)	1.37	2.45	10.23	7.02	6.30	310 (208)
Enslige ellers, 16-44 år	4.13 (4.53)	2.14	1.09	9.57	6.15	7.36	238 (293)
Gifte/samboende 16-44 år, uten barn	4.30 (5.01)	3.04	0.28	10.11	5.45	8.02	340 (304)
Enslige forsørgere	2.23 (4.17)	5.21	0.40	9.31	5.50	8.24	162 (90)
Gifte/samboende, barn 0-6 år	1.53 (2.43)	6.37	0.14	10.03	5.10	8.44	594 (412)
Gifte/samboende, yngste barn 7-17 år	3.29 (4.02)	4.53	0.12	10.00	5.20	8.34	548 (466)
Gifte/samboende 45-67 år, uten barn	3.02 (4.21)	4.23	0.03	10.20	6.08	7.28	549 (383)
Gifte/samboende 66-79 år, uten barn	0.10 (:)	5.21	0.00	10.56	7.14	5.31	180 (24)
Enslige 45-66 år	2.45 (4.12)	3.43	0.10	10.17	6.56	6.38	162 (102)
Enslige 67-79 år	0.41 (:)	3.55	0.00	11.12	8.05	4.37	142 (17)

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1990, SSB

Tabell 10

Andel yrkesaktive, og gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for alle. Tall for menn og kvinner i ulike familiefaser. 1991, 1995, 1998. Prosent/timer

	MENN			KVINNER		
	Andel yrkesaktive	Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid	Antall personer som svarte	Andel yrkesaktive	Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid	Antall personer som svarte
Alle						
1991	73	30,0	1826	60	18,3	1818
1995	72	29,4	1783	62	18,6	1806
1998	75	30,4	1620	68	21,3	1697
Enslige, 16-24 år						
1991	48	14,5	292	46	11,5	202
1995	47	13,5	258	55	9,9	193
1998	53	15,5	204	55	12,8	174
Enslige, 25-44 år						
1991	78	32,5	174	88	33,5	89
1995	84	33,7	172	81	31,0	90
1998	88	35,5	170	88	34,1	85
Gifte/samboende, uten barn						
1991	87	37,4	127	79	28,1	144
1995	89	35,0	176	83	28,7	155
1998	93	38,2	154	83	28,2	134
Enslige forsørgere, barn 0-19 år						
1991	:	:	19	55	16,3	94
1995	:	:	18	65	20,9	108
1998	:	:	19	77	25,7	107
Gifte/samb., barn 0-6 år						
1991	95	41,9	311	74	20,5	317
1995	94	40,9	321	75	21,7	336
1998	96	40,7	282	82	24,4	299
Gifte/samb., yngste barn 7-19 år						
1991	95	42,0	334	83	26,4	332
1995	94	41,7	270	85	25,3	251
1998	93	40,8	248	90	27,9	268
Gifte/samb., 45-66 år, uten barn						
1991	82	33,9	274	61	18,2	304
1995	74	31,6	294	68	20,2	302
1998	83	34,8	289	73	24,0	319
Gifte/samb., 67-79 år, uten barn						
1991	16	4,2	173	3	1,0	104
1995	10	2,0	148	4	0,2	128
1998	12	2,3	136	7	1,0	89
Enslige 45-66 år						
1991	68	27,6	77	50	17,0	90
1995	67	29,4	79	58	19,2	120
1998	64	27,4	81	72	23,8	104
Enslige 67-79 år						
1991	16	5,6	45	4	0,5	144
1995	11	3,7	47	4	0,2	123
1998	9	3,2	37	9	2,6	118

Kilde: Levekårsundersøkelsene, SSB

Tabell 11

Vanlig ukentlig arbeidstid blant yrkesaktive menn, etter familiefase. Prosent.

	-19 timer	20-34 timer	35-44 timer	45 timer +	Gjen- nom- snitt	Antall personer som svarte
Alle						
1991	6	5	56	33	42,0	1279
1995	7	5	55	33	41,5	1264
1998	6	5	63	26	40,7	1227
Enslige, 16-24 år						
1991	33	5	50	13	30,8	135
1995	34	10	36	20	30,5	114
1998	40	6	55	9	29,5	103
Enslige, 25-44 år						
1991	3	6	60	31	42,5	132
1995	6	5	53	35	41,1	141
1998	4	6	67	23	40,3	150
Gifte/samboende, uten barn						
1991	2	4	64	31	43,2	108
1995	8	6	59	27	40,0	154
1998	2	4	71	22	41,0	143
Gifte/samb., barn 0-6 år						
1991	1	3	54	41	44,8	285
1995	2	4	60	34	43,5	302
1998	2	5	65	28	42,4	271
Gifte/samb., yngste barn 7-19 år						
1991	1	4	50	46	45,5	303
1995	3	4	53	40	44,5	252
1998	1	4	61	34	43,9	231
Gifte/samb., 45-66 år, uten barn						
1991	2	6	67	26	41,7	218
1995	2	4	63	31	43,2	215
1998	3	4	63	30	42,1	240
Gifte/samb., 67-79 år, uten barn						
1991	37	26	26	11	27,3	27
1995	:	:	:	:	:	15
1998	:	:	:	:	:	16
Enslige 45-66 år						
1991	8	2	64	26	41,6	50
1995	-	2	62	37	44,6	52
1998	3	3	63	31	42,5	55
Enslige 67-79 år						
1991	:	:	:	:	:	7
1995	:	:	:	:	:	4
1998	:	:	:	:	:	3

Kilde: Levekårsundersøkelsene, SSB

Tabell 12

Vanlig ukentlig arbeidstid blant yrkesaktive kvinner, etter familiefase. Prosent.

	-19 timer	20-34 timer	35-44 timer	45 timer +	Gjennomsnitt	Antall personer som svarte
Alle						
1991	21	25	46	8	30,6	1075
1995	21	24	48	8	30,7	1091
1998	20	23	49	7	31,5	1178
Enslige, 16-24 år						
1991	44	6	43	6	24,2	94
1995	60	11	23	6	19,2	99
1998	47	14	29	11	23,7	93
Enslige, 25-44 år						
1991	1	8	70	20	38,7	74
1995	6	7	68	19	38,7	72
1998	6	2	69	22	38,9	73
Gifte/samboende, uten barn						
1991	12	12	66	10	35,1	113
1995	9	12	69	10	35,6	125
1998	14	13	65	9	33,9	112
Enslige forsørgere						
1991	20	25	55	-	29,4	51
1995	15	19	60	6	33,2	68
1998	14	16	62	7	33,3	84
Gifte/samb., barn 0-6 år						
1991	26	34	35	4	27,8	233
1995	22	31	41	5	29,8	245
1998	23	25	48	3	29,8	246
Gifte/samb., yngste barn 7-19 år						
1991	16	33	42	10	31,8	273
1995	16	36	42	6	30,4	209
1998	15	38	40	7	30,9	243
Gifte/samb., 45-66 år, uten barn						
1991	22	31	40	7	30,0	183
1995	17	31	48	5	30,9	198
1998	16	25	49	10	32,9	234
Gifte/samb., 67-79 år, uten barn						
1991	:	:	:	:	:	3
1995	:	:	:	:	:	4
1998	:	:	:	:	:	6
Enslige 45-66 år						
1991	18	13	65	4	33,2	45
1995	15	13	60	12	34,3	67
1998	15	16	60	8	32,9	77
Enslige 67-79 år						
1991	:	:	:	:	:	6
1995	:	:	:	:	:	4
1998	:	:	:	:	:	10

Kilde: Levekårsundersøkelsene, SSB

Tabell 13

Tid brukt til husarbeid pr. uke blant menn, 16-79 år, etter familiefase. 1991, 1995 og 1998. Prosent

	- 4 timer	5-9 timer	10-19 timer	20 timer +	Antall personer som svarte
Alle					
1991	56	27	14	4	1813
1995	52	29	16	3	1777
1998	55	29	14	3	1620
Enslige, 16-24 år					
1991	76	19	5	1	290
1995	72	22	5	1	258
1998	74	21	5	1	204
Enslige, 25-44 år					
1991	46	34	17	2	173
1995	50	31	17	2	171
1998	53	31	16	1	170
Gifte/samboende, 16-44 år, uten barn					
1991	46	36	15	3	126
1995	49	39	11	1	175
1998	53	35	10	1	154
Gifte/samboende, barn 0-6 år					
1991	52	27	16	5	309
1995	41	33	21	5	319
1998	49	32	14	4	282
Gifte/samboende, yngste barn 7-19 år					
1991	61	25	12	2	331
1995	54	27	16	3	270
1998	57	28	14	2	248
Gifte/samboende 45-66 år, uten barn					
1991	63	25	9	4	273
1995	55	28	14	2	294
1998	63	27	9	1	289
Gifte/samboende 67-79 år, uten barn					
1991	59	25	13	4	170
1995	58	21	17	4	147
1998	59	27	11	3	136
Enslige 45-66 år					
1991	17	40	31	12	77
1995	22	40	33	5	78
1998	19	35	36	9	81
Enslige 67-79 år					
1991	13	31	31	24	45
1995	30	21	36	13	47
1998	28	19	40	13	37

Kilde: Levekårsundersøkelsene, SSB

Tabell 14

Tid brukt til husarbeid pr. uke blant kvinner, 16-79 år, etter familiefase. 1991, 1995 og 1998. Prosent

	- 9 timer	10-19 timer	20-29 timer	30 timer +	Antall personer som svarte
Alle					
1991	32	34	23	11	1802
1995	36	37	21	7	1803
1998	43	34	18	5	1697
Enslige, 16-24 år					
1991	93	7	0	0	200
1995	90	10	0	0	193
1998	94	4	2	0	174
Enslige, 25-44 år					
1991	73	19	7	1	89
1995	68	31	0	1	90
1998	87	11	2	-	85
Gifte/samboende, uten barn					
1991	38	45	14	4	143
1995	57	35	6	1	155
1998	67	27	5	2	134
Enslige forsørgere, barn 0-19 år					
1991	22	41	24	14	93
1995	22	52	24	2	108
1998	34	43	18	5	197
Gifte/samboende, barn 0-6 år					
1991	8	39	30	22	315
1995	13	41	33	13	335
1998	24	36	28	12	299
Gifte/samboende, yngste barn 7-19 år					
1991	15	38	32	15	328
1995	19	42	27	12	249
1998	23	46	26	5	268
Gifte/samboende 45-66 år, uten barn					
1991	20	41	24	16	303
1995	23	44	26	7	302
1998	27	43	24	5	319
Gifte/samboende 67-79 år, uten barn					
1991	25	26	40	9	104
1995	16	30	33	21	128
1998	25	36	27	12	89
Enslige 45-66 år					
1991	48	31	17	5	88
1995	53	34	13	0	120
1998	54	37	7	1	104
Enslige 67-79 år					
1991	37	33	25	5	139
1995	40	28	19	3	123
1998	43	38	15	3	118

Kilde: Levekårsundersøkelsene, SSB

Tabell 15.

Tid brukt til ulike medier en gjennomsnittsdag i ulike aldersgrupper. 1991, 1994, 1998. Minutter

	16-24 år			25-66 år			67-79 år		
	1991	1994	1998	1991	1994	1998	1991	1994	1998
Aviser	30	26	21	44	44	37	58	65	54
Ukeblad	8	8	7	8	6	4	11	15	10
Tegneserieblad	5	4	3	1	1	1	0	0	0
Tidsskrift/fagblad	4	5	4	7	6	4	8	7	6
Bøker	18	12	7	12	11	11	22	7	12
Fjernsyn	99	94	118	117	115	114	152	136	143
Radio	109	92	74	117	109	94	109	98	94
Video	17	16	14	5	6	4	1	0	1
Plater/kassetter	89	84	81	29	30	27	5	7	4
Hjemme-PC ¹	.	11	21	.	11	12	.	0	2
Trykte medier i alt	65	45	42	72	68	57	99	94	82
Elektroniske medier i al	314	286	287	268	260	239	267	241	242
Mediebruk totalt	379	341	329	340	328	296	366	335	324

¹ Tall for hjemme-PC ble ikke samlet inn i 1991. De inngår derfor heller ikke i summeringen av tid til elektroniske medier, og til medier totalt.

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene, SSB

Tabell 16

Antall timer til husarbeid pr. uke blant mødre, etter mors alder, antall barn under skolealder, mors utdanningsnivå, mors ukentlige arbeidstid, husholdningsinntekt og mors andel av husholdningsinntekten. 1999. Prosent

	- 4	5-9	10-19	20-29	30 +	Vet ikke	Antall personer som svarte
Alle	2	20	47	25	7	0	2307
Mors alder							
- 29 år	3	25	46	20	6	0	565
30 - 34 år	2	21	46	24	6	0	857
35 - 39 år	1	15	47	29	6	1	555
40 år +	1	13	48	28	10	0	239
Antall barn under skolealder							
1	2	21	48	23	5	0	1507
2	1	17	41	31	10	0	719
3 +	1	2	44	27	27	-	81
Mors utdanningsnivå							
Ungdomsskolenivå	2	13	42	32	9	2	137
Videregående skolenivå	2	18	47	26	7	0	1326
Universitet/høgskole inntil 4 år	3	22	49	22	4	-	659
Universitet/høgskole over 4 år	2	31	52	12	4	-	100
Mors ukentlige arbeidstid							
Ikke yrkesaktiv	1	14	38	30	17	0	590
- 19 timer	1	14	48	29	6	1	351
20 - 39 timer	2	23	50	22	3	0	1149
40 timer +	4	24	49	21	3	-	213
Husholdningsinntekt							
- 299000 kr	1	20	43	21	14	1	324
300000 - 399000 kr	1	19	44	28	8	0	457
400000 - 499000 kr	2	20	45	28	4	1	510
500000 - 599000 kr	2	19	47	26	6	0	340
600000 kr +	3	22	54	19	4	-	476
Mors andel av husholdningsinntekten							
0 - 19,9 prosent	1	17	41	27	14	1	505
20 - 39,9 prosent	2	20	47	26	6	-	715
40 - 49,9 prosent	2	26	48	20	3	1	380
50 prosent +	3	19	50	24	3	0	501

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 17

Mødres opplysninger om antall timer til husarbeid pr. uke blant fedre, etter mors alder, antall barn under skolealder, mors utdanningsnivå, mors ukentlige arbeidstid, husholdningsinntekt og mors andel av husholdningsinntekten. 1999. Prosent

	- 4	5-9	10-19	20-29	30 +	Vet ikke	Antall personer som svarte
Alle	46	34	17	2	0	0	2307
Mors alder							
- 29 år	52	33	13	1	0	0	656
30 - 34 år	45	35	18	2	0	0	857
35 - 39 år	45	32	19	3	1	1	555
40 år +	41	38	19	3	-	-	239
Antall barn under skolealder							
1	47	34	16	2	0	0	1507
2	43	34	19	3	0	0	719
3 +	53	28	17	1	1	-	81
Mors utdanningsnivå							
Ungdomsskolenivå	50	33	12	5	0	0	137
Videregående skolenivå	50	34	14	1	0	0	1326
Universitet/høgskole inntil 4 år	38	37	21	3	1	0	659
Universitet/høgskole over 4 år	32	35	29	3	1	-	100
Mors ukentlige arbeidstid							
Ikke yrkesaktiv	57	29	12	1	1	1	590
- 19 timer	51	33	14	1	-	1	351
20 - 39 timer	42	37	18	2	0	0	1149
40 timer +	35	33	27	5	1	-	213
Husholdningsinntekt							
- 299000 kr	48	35	15	2	1	-	324
300000 - 399000 kr	44	36	18	2	0	0	457
400000 - 499000 kr	43	35	19	2	0	0	510
500000 - 599000 kr	43	36	18	2	0	0	340
600000 kr +	46	34	17	2	0	0	476
Mors andel av husholdningsinntekten							
0 - 19,9 prosent	50	35	14	1	0	0	505
20 - 39,9 prosent	47	32	19	2	1	-	715
40 - 49,9 prosent	39	38	19	3	-	1	380
50 prosent +	42	37	17	3	0	0	501

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 18

Oversikt over om det er kvinnen, mannen, eller en tredje person som vanligvis utfører ulike oppgaver i husholdningen. Prosent

	Vanligvis kvinnen	Oftere kvinnen enn mannen	Om lag like mye/sammen	Oftere mannen enn kvinnen	Vanligvis mannen	Gjort av tredje-person	Vet ikke	Antall personer som svarte
Matlaging	51	19	23	4	4	0	-	2307
Oppvask	33	18	40	4	4	1	0	2307
Rengjøring, rydding av bolig	46	27	23	1	1	2	0	2307
Vask og stell av tøy	71	16	11	2	1	0	-	2307
Innkjøp av dagligvarer	32	19	37	8	5	-	-	2307
Stell av barn	19	29	50	2	0	0	-	2307
Bringing og henting av barn	26	14	42	7	6	1	5	2307
Lek, samvær, pass av barn	7	24	66	3	0	0	-	2307
Vedlikehold, reparasjon, oppussing av bolig og hytte	1	2	20	25	49	2	0	2307
Vedlikehold, reparasjon av bil og båt	1	1	4	11	76	7	1	2307

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 19

Gjennomsnittlig skåre på indekser for arbeidsdelingen i husholdningen når det gjelder husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid, 1999.

	Skår for deling av husarbeid	Skår for deling av omsorgsarbeid	Skår for deling av vedlikeholdsarbeid	Antall personer som svarte
Alle	0,97	1,51	3,39	2307
Mors alder				
-29 år	0,98	1,51	3,46	656
30-34 år	0,98	1,50	3,37	857
35-39 år	0,97	1,51	3,40	555
40 år +	0,91	1,52	3,32	239
Antall barn under skolealder				
1	0,99	1,52	3,38	1507
2	0,93	1,50	3,43	719
3 +	0,79	1,28	3,55	81
Mors utdanningsnivå				
Ungdomsskolenivå	0,84	1,36	3,36	137
Videregående skolenivå	0,90	1,48	3,45	1326
Universitet/høgskole inntil 4 år	1,10	1,58	3,32	659
Universitet/høgskole 4 år +	1,37	1,78	3,14	100
Mors ukentlige arbeidstid				
Ikke yrkesaktiv	0,71	1,23	3,41	590
-19 timer	0,77	1,37	3,48	351
20-39 timer	1,07	1,62	3,39	1149
40 timer +	1,33	1,75	3,26	213
Husholdningsinntekt				
-299000 kr	0,89	1,40	3,42	324
300000 - 399000 kr	0,93	1,50	3,41	457
400000 - 499000 kr	1,03	1,58	3,43	510
500000 - 599000 kr	0,96	1,51	3,43	340
600000 +	1,09	1,56	3,32	476
Mors andel av husholdningsinntekten				
0 - 19,9 prosent	0,80	1,30	3,44	505
20 - 39,9 prosent	0,96	1,53	3,41	715
40 - 49,9 prosent	1,16	1,68	3,38	380
50 prosent +	1,08	1,61	3,36	501

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 20

Regresjonsanalyse av grad av arbeidsdeling når det gjelder husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid. Estimerte koeffisienter og standardavvik.

	Husarbeid		Omsorgsarbeid		Vedlikeholdsarb.	
	Koeffi- sient	Std- avvik	Koeffi- sient	Std- avvik	Koeffi- sient	Std- avvik
Konstantledd	1,02***	0,07	1,47***	0,07	3,34***	0,08
Husholdningsinntekt Referanse: under 300000 kr						
30000-399000 kr	0,06	0,04	0,00	0,04	0,01	0,05
400000-499000 kr	0,07	0,04	0,01	0,04	0,06	0,05
500000-599000 kr	0,02	0,05	-0,04	0,05	0,06	0,06
600000 kr +	0,05	0,05	-0,06	0,05	0,02	0,06
Mors andel av hush.ingsinntekt Referanse: under 20 prosent						
20-39 prosent	-0,01	0,04	0,06	0,04	0,00	0,04
40-49 prosent	0,11*	0,05	0,15***	0,05	-0,01	0,05
50 prosent +	0,07	0,04	0,11**	0,04	-0,02	0,05
Mors utdanningsnivå Referanse: ungd.skole/vdg. skole						
Universitet/høgskole inntil 4 år	0,08**	0,03	0,01	0,03	-0,09*	0,04
Universitet/høgskole 4 år +	0,19**	0,07	0,15*	0,07	-0,21**	0,08
Fars utdanningsnivå Referanse: ungd.skole/vdg. skole						
Universitet/høgskole inntil 4 år	0,14***	0,03	0,09**	0,03	0,00	0,04
Universitet/høgskole 4 år +	0,22***	0,04	0,11**	0,04	-0,19***	0,04
Mors alder Referanse: -29 år						
30-39 år	-0,11**	0,03	-0,07*	0,03	-0,06	0,04
40 år +	-0,22***	0,06	-0,11*	0,06	-0,09	0,06
Fars alder Referanse: -29 år						
30-39 år	-0,01	0,04	-0,05	0,04	0,06	0,05
40 år +	-0,01	0,05	-0,00	0,05	0,07	0,06
Mors arbeidstid Referanse: Ikke yrkesaktiv						
-19 timer pr. uke	0,07	0,04	0,14***	0,04	0,09	0,05
20-39 timer pr. uke	0,31***	0,03	0,34***	0,03	0,02	0,04
40 + timer pr. uke	0,49***	0,05	0,42***	0,05	-0,08	0,06
Fars arbeidstid Referanse: Ikke yrkesaktiv						
Yrkesaktiv, deltid	-0,02	0,09	-0,05	0,09	-0,09	0,11
Yrkesaktiv, heltid	-0,32***	0,06	-0,26***	0,06	0,10	0,07
Yngste barns alder Referanse: 0-3 år						
4-6 år	-0,05	0,03	0,02	0,03	-0,04	0,03
Antall barn: Referanse: 1 barn						
2 barn +	-0,06	0,03	0,03	0,03	0,06	0,03

* Signifikant på 0,05-nivå, ** signifikant på 0,01-nivå, *** signifikant på 0,001-nivå

R² for deling av husarbeid: 0,15

R² for deling av omsorgsarbeid: 0,11

R² for deling av vedlikeholdsarbeid: 0,04

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 21

Grad av tilfredshet med arbeidsdelingen i hjemmet, angitt på en skal på 1-5. 1999. De to øverste verdiene er slått sammen i tabellen. Prosent.

	Verdi 1 Svært for- nøyd	Verdi 2	Verdi 3	Verdi 4,5 Misfornøyd/ svært mis- fornøyd	Antall personer som svarte
Alle	28	35	26	11	2307
Mors alder					
- 29 år	29	34	25	11	565
30 - 34 år	33	33	23	12	857
35 - 39 år	23	39	28	10	555
40 år +	25	35	29	11	239
Antall barn under skolealder					
1	28	35	26	11	1507
2	29	36	24	11	719
3 +	24	35	29	13	81
Mors utdanningsnivå					
Ungdomsskolenivå	27	26	33	14	137
Videregående skolenivå	29	35	25	11	1326
Universitet/høgskole inntil 4 år	27	37	25	10	659
Universitet/høgskole over 4 år	23	41	25	11	100
Mors ukentlige arbeidstid					
Ikke yrkesaktiv	32	36	23	9	590
- 19 timer	25	40	22	13	351
20 - 39 timer	28	33	28	11	1149
40 timer +	28	38	22	13	213
Husholdningsinntekt					
- 299000 kr	33	37	20	10	324
300000 - 399000 kr	32	30	28	10	457
400000 - 499000 kr	29	39	22	10	510
500000 - 599000 kr	25	37	27	12	340
600000 kr +	26	36	28	10	476
Mors andel av hus- holdningsinntekten					
0 - 19,9 prosent	36	37	19	9	505
20 - 39,9 prosent	26	34	29	11	715
40 - 49,9 prosent	29	40	20	11	380
50 prosent +	25	35	29	11	501

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 22

Regresjonsanalyse av grad av tilfredshet med arbeidsdelingen i hjemmet. Estimerte koeffisienter og standardavvik.

	Koeffisient	Standardavvik
Konstantledd	3,28***	0,18
Husholdningsinntekt Referanse: under 300000 kr		
30000-399000 kr	-0,04	0,07
400000-499000 kr	-0,04	0,07
500000-599000 kr	0,04	0,08
600000 kr +	0,01	0,08
Mors andel av husholdningsinntekt Referanse: under 20 prosent		
20-39 prosent	0,18**	0,06
40-49 prosent	0,09	0,07
50 prosent +	0,19**	0,07
Mors utdanningsnivå Referanse: ungd.skole/vdg. skole		
Universitet/høgskole inntil 4 år	0,08	0,05
Universitet/høgskole 4 år +	0,21*	0,11
Fars utdanningsnivå Referanse: ungd.skole/vdg. skole		
Universitet/høgskole inntil 4 år	-0,04	0,05
Universitet/høgskole 4 år +	-0,11	0,06
Mors alder Referanse: -29 år		
30-39 år	-0,01	0,05
40 år +	0,00	0,09
Fars alder Referanse: -29 år		
30-39 år	-0,06	0,06
40 år +	0,02	0,08
Mors arbeidstid Referanse: Ikke yrkesaktiv		
-19 timer pr. uke	0,18**	0,07
20-39 timer pr. uke	0,30***	0,06
40 + timer pr. uke	0,38***	0,08
Fars arbeidstid Referanse: Ikke yrkesaktiv		
Yrkesaktiv, deltid	0,00	0,15
Yrkesaktiv, heltid	-0,29**	0,10
Yngste barns alder Referanse: 0-3 år		
4-6 år	-0,07	0,05
Antall barn: Referanse: 1 barn		
2 barn +	-0,01	0,04
Mors tid til husarbeid pr. uke (1 laveste verdi, 5 høyeste verdi)	0,10***	0,03
Fars tid til husarbeid pr. uke (1 laveste verdi, 5 høyeste verdi)	-0,27***	0,03
Grad av arbeidsdeling, husarbeid Verdi 0-4. Høye verdier angir høy mannlig deltakelse	-0,34***	0,04
Grad av arbeidsdeling, barneomsorg Verdi 0-4. Høye verdier angir høy mannlig deltakelse	-0,07*	0,04
Grad av arbeidsdeling, vedlikeholdsarbeid Verdi 0-4. Høye verdier angir høy mannlig deltakelse	-0,14***	0,03

* Signifikant på 0,05-nivå, ** signifikant på 0,01-nivå, *** signifikant på 0,001-nivå. R^2 : 0,16

Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte 1999, SSB.

Tabell 23

Svarfordeling på spørsmål om man ofte eller av og til har så mye å gjøre på hverdagene at man har vanskelig for å rekke alt som trengs å gjøres. 1995. Prosent

	Har så mye å gjøre på hverdagene at det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres				Antall personer som svarte
	Ofte	Noen ganger	Sjelden	Aldri	
Alle	34	32	15	19	1472
Kjønn					
Menn	35	31	16	18	725
Kvinner	33	33	14	20	747
Alder					
16-24 år	36	37	17	10	230
25-44 år	42	35	14	8	619
45-66 år	32	30	15	23	444
67-79 år	9	18	16	58	179
Familiefase					
Enslige, 16-24 år	36	36	17	11	168
Enslige, 25-44 år	34	34	18	13	105
Gifte/samboende, 16-44 år, uten barn	27	41	18	13	114
Gifte/samboende, barn 0-6 år	50	33	13	4	257
Gifte/samboende, yngste barn 7-19 år	46	33	12	9	282
Enslige forsørgere	42	29	19	10	48
Gifte/samboende, 45-79 år, uten barn	21	29	15	35	350
Enslige, 45-79 år, uten barn	16	21	16	47	146
Utdanningsnivå					
Ungdomsskolenivå	21	28	15	36	355
Videregående skolenivå	35	33	16	15	777
Universitet/høgskole inntil 4 år	47	33	11	9	236
Universitet/høgskole over 4 år	57	26	13	4	56
Yrkesaktivitet/arbeidstid					
Ikke yrkesaktiv	18	22	16	44	450
Yrkesaktiv, 1-19 timer pr. uke	34	32	23	12	136
Yrkesaktiv, 20-34 timer pr. uke	31	38	18	14	135
Yrkesaktiv, 35-44 timer pr. uke	37	39	16	8	528
Yrkesaktiv, 45 timer + pr. uke	65	29	4	2	206
Husholdningsinntekt					
-299000 kroner	29	26	15	30	423
300000 - 399000 kroner	32	40	16	12	245
400000 - 499000 kroner	40	37	15	7	205
500000 kroner +	53	27	13	7	171
Landsdel					
Oslo/Akershus	43	27	14	16	316
Østlandet ellers	32	31	13	25	407
Agder/Rogaland	32	38	17	13	193
Vestlandet	31	34	18	16	266
Trøndelag	32	30	14	24	136
Nord-Norge	32	33	18	17	154

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB

Tabell 24

Svarfordeling på spørsmål om det er noe man gjerne skulle gjøre på hverdager, og som man ikke har mulighet for på grunn av tidsmangel. 1995. Prosent

	Er noe man gjerne skulle gjøre på hverdager, men ikke har mulighet for pga. tidsmangel				
	Ofte	Noen ganger	Sjelden	Aldri	Antall personer som svarte
Alle	25	32	18	26	1471
Kjønn					
Menn	26	31	19	24	724
Kvinner	24	33	16	27	747
Alder					
16-24 år	24	38	24	14	230
25-44 år	34	34	18	14	618
45-66 år	21	34	16	29	444
67-79 år	6	11	11	73	179
Familiefase					
Enslige, 16-24 år	22	39	24	15	168
Enslige, 25-44 år	28	32	21	19	105
Gifte/samboende, 16-44 år, uten barn	19	36	24	21	114
Gifte/samboende, barn 0-6 år	39	37	14	10	256
Gifte/samboende, yngste barn 7-19 år	34	36	19	12	282
Enslige forsørgere	35	33	23	8	48
Gifte/samboende, 45-79 år, uten barn	15	26	14	45	350
Enslige, 45-79 år, uten barn	8	18	13	60	146
Utdanningsnivå					
Ungdomsskolenivå	16	25	17	42	355
Videregående skolenivå	24	34	18	24	777
Universitet/høgskole inntil 4 år	37	36	15	12	235
Universitet/høgskole over 4 år	56	30	9	6	54
Yrkesaktivitet/arbeidstid					
Ikke yrkesaktiv	10	21	15	54	450
Yrkesaktiv, 1-19 timer pr. uke	27	32	20	21	136
Yrkesaktiv, 20-34 timer pr. uke	21	39	17	22	135
Yrkesaktiv, 35-44 timer pr. uke	26	38	22	13	527
Yrkesaktiv, 45 timer + pr. uke	55	33	11	2	206
Husholdningsinntekt					
-299000 kroner	21	25	15	39	423
300000 - 399000 kroner	29	35	19	17	245
400000 - 499000 kroner	26	42	21	10	205
500000 kroner +	44	35	10	12	170
Landsdel					
Oslo/Akershus	33	29	16	21	316
Østlandet ellers	22	31	15	31	407
Agder/Rogaland	19	40	21	21	193
Vestlandet	24	34	18	24	265
Trøndelag	25	29	16	30	136
Nord-Norge	23	29	23	25	154

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB

Tabell 25

Andel som opplever høy grad av travelhet. (Synes ofte de har så mye og gjøre på hverdagene at det er vanskelig og rekke alt, og ofte at det er noe de gjerne skulle gjøre på hverdager, men ikke får tid til på grunn av tidsmangel). 1995. Prosent. For menn og kvinner er antall personer som svarte angitt i parentes

	Alle	Menn	Kvinner
Alle	21	22 (726)	20 (748)
Alder			
16-24 år	20	19 (101)	21 (129)
25-44 år	30	31 (309)	28 (310)
45-66 år	17	19 (227)	15 (218)
67-79 år	4	2 (89)	7 (91)
Familiefase			
Enslige, 16-24 år	18	14 (80)	23 (88)
Enslige, 25-44 år	26	24 (72)	30 (33)
Gifte/samboende, 16-44 år, uten barn	18	25 (53)	12 (61)
Gifte/samboende, barn 0-6 år	33	39 (129)	28 (128)
Gifte/samboende, yngste barn 7-19 år	29	29 (150)	30 (132)
Enslige forsørgere	27	: (2)	26 (46)
Gifte/samboende, 45-79 år, uten barn	13	12 (182)	13 (170)
Enslige, 45-79 år, uten barn	6	7 (57)	6 (89)
Utdanningsnivå			
Ungdomsskolenivå	13	10 (162)	14 (194)
Videregående skolenivå	20	23 (387)	18 (390)
Universitet/høgskole inntil 4 år	33	31 (113)	34 (123)
Universitet/høgskole over 4 år	47	43 (42)	: (13)
Yrkesaktivitet/arbeidstid			
Ikke yrkesaktiv	8	6 (186)	9 (266)
Yrkesaktiv, 1-19 timer pr. uke	23	14 (28)	25 (108)
Yrkesaktiv, 20-34 timer pr. uke	19	16 (25)	19 (110)
Yrkesaktiv, 35-44 timer pr. uke	22	18 (305)	27 (223)
Yrkesaktiv, 45 timer + pr. uke	49	49 (174)	50 (32)
Husholdningsinntekt			
-299000 kroner	18	19 (212)	17 (211)
300000 - 399000 kroner	22	20 (133)	25 (112)
400000 - 499000 kroner	24	22 (113)	26 (92)
500000 kroner +	38	40 (99)	35 (72)
Landsdel			
Oslo/Akershus	28	28 (145)	28 (172)
Østlandet ellers	18	20 (212)	17 (195)
Agder/Rogaland	17	22 (104)	10 (89)
Vestlandet	21	23 (128)	19 (139)
Trøndelag	21	16 (64)	26 (72)
Nord-Norge	20	23 (73)	17 (81)

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB

Tabell 26. Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av opplevd grad av travelhet, blant alle voksne 16-79 år.1995.

	Opplever ofte at det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres		Ofte noe man har lyst til å gjøre, men ikke får tid til pga tidsmangel		Høy grad av travelhet (Opplever ofte begge de to foregående)	
	Koeffisi-ent	Standard-feil	Koeffisi-ent	Standard-feil	Koeffisi-ent	Standard-feil
Konstantledd	-3,03***	0,46	-3,22***	0,52	-3,76***	0,61
Kjønn						
Kvinne	0,39*	0,17	0,55**	0,19	0,50**	0,19
Mann						
Alder						
16-24 år	1,75***	0,46	1,38**	0,53	1,71**	0,61
25-44 år	1,04*	0,45	0,87	0,51	1,27*	0,59
45-66 år	1,14**	0,43	0,57	0,50	0,84	0,58
67-79 år						
Yngste barns alder						
0-6 år	0,97***	0,23	0,87***	0,25	0,68**	0,25
7-13 år	1,06***	0,25	0,99***	0,26	0,85**	0,27
13-19 år	0,71**	0,24	0,47	0,27	0,46	0,28
Ingen hjemmeboende barn						
Samlivsstatus						
Gift/samboende	-0,17	0,22	-0,09	0,24	0,001	0,26
Enslig						
Utdanningsnivå						
Universitet/høgskole over 4 år	0,84*	0,39	1,07**	0,40	1,07**	0,41
Universitet/høgskole inntil 4 år	0,66**	0,25	0,47	0,27	0,63*	0,29
Videregående skolenivå	0,32	0,21	0,00	0,23	0,15	0,25
Ungdomsskolenivå						
Yrkesaktivitet/arbeidstid						
Yrkesaktiv, 45 timer + pr. uke	1,62***	0,29	2,18***	0,32	1,97***	0,33
Yrkesaktiv, 35-44 timer pr. uke	0,34	0,24	0,85**	0,28	0,62*	0,29
Yrkesaktiv, 20-34 timer pr. uke	0,04	0,30	0,29	0,34	0,17	0,36
Yrkesaktiv, 1-19 timer pr. uke	0,36	0,31	0,69*	0,35	0,65	0,36
Ikke yrkesaktiv						
Husholdningsinntekt						
500000 kr +	0,13	0,23	0,03	0,25	0,02	0,25
400000 - 499000 kr	-0,13	0,22	-0,57*	0,25	-0,43	0,25
300000 - 399000 kr	-0,37	0,20	-0,10	0,21	-0,26	0,23
- 299000 kr						
Landsdel						
Oslo/Akershus	0,47*	0,23	0,22	0,24	0,24	0,25
Østlandet ellers	0,06	0,22	-0,14	0,24	-0,18	0,25
Agder/Rogaland/Vestlandet	-0,04	0,22	-0,27	0,23	-0,21	0,25
Trøndelag/Nord-Norge						
Log likelihood	-565,7		-499,4		-456,2	
Antall personer i analysen	1009		1009		1009	

* Signifikant på 0,05-nivå, ** signifikant på 0,01-nivå, *** signifikant på 0,001-nivå .

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB

Tabell 27

Opplevd travelhet blant gifte/samboende foreldre med barn 0-19 år, i ulike grupper. Andel som ofte har så mye å gjøre på hverdager at de har vanskelig for å rekke alt som trengs å gjøres, andel som ofte har noe de gjerne skulle gjøre på hverdager, men som de ikke rekker pga. tidsmangel, og andel som ofte opplever begge deler. 1995. Prosent.

	Ofte vanskelig for å rekke alt som trengs å gjøres	Ofte noe man gjerne skulle gjøre, men ikke rekker	Høy grad av travelhet (ofte både vanskelig for å rekke alt, og noe man gjerne skulle gjøre)	Antall personer som svarte
Alle	48	36	31	539
Kjønn				
Menn	49	40	34	279
Kvinner	47	32	29	260
Yngste barns alder				
- 6 år	50	39	33	257
7-12 år	50	41	36	145
13-19 år	42	26	23	137
Utdanningsnivå				
Ungdomsskolenivå	42	34	31	67
Videregående skolenivå	46	33	28	313
Universitet/høgskole inntil 4 år	50	40	34	122
Universitet/høgskole over 4 år	71	61	54	28
Yrkesaktivitet/arbeidstid				
Ikke yrkesaktiv	49	24	22	59
Yrkesaktiv, 1-19 timer pr. uke	34	32	27	44
Yrkesaktiv, 20-34 timer pr. uke	39	27	25	71
Yrkesaktiv, 35-44 timer pr. uke	44	33	27	248
Yrkesaktiv, 45 timer + pr. uke	67	57	52	110
Husholdningsinntekt				
-299000 kroner	45	33	29	120
300000 - 399000 kroner	38	31	25	134
400000 - 499000 kroner	53	34	32	119
500000 kroner +	59	55	47	100
Landsdel				
Oslo/Akershus	62	46	41	113
Østlandet ellers	46	34	30	145
Agder/Rogaland	43	31	28	75
Vestlandet	43	31	28	105
Trøndelag	44	40	30	43
Nord-Norge	45	34	28	58

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB

Tabell 28

Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av opplevd grad av travelhet, blant gifte/samboende foreldre med hjemmeboende barn 0-19 år. 1995.

	Opplever ofte at det er vanskelig å rekke alt som trengs å gjøres		Ofte noe man har lyst til å gjøre, men ikke får tid til pga tidsmangel		Høy grad av travelhet (Opplever ofte begge de to foregående)	
	Koeffisient	Standardfeil	Koeffisient	Standardfeil	Koeffisient	Standardfeil
Konstantledd	-0,73	0,52	-1,44**	0,57	-1,80**	0,59
Kjønn						
Kvinne	0,39	0,26	0,40	0,27	0,49	0,28
Mann						
Yngste barns alder						
0-6 år	0,41	0,26	0,73**	0,28	0,75**	0,29
7-13 år	0,49	0,28	0,78**	0,30	0,83**	0,31
13-19 år						
Utdanningsnivå						
Universitet/høgskole over 4 år	0,54	0,56	0,02	0,55	-0,05	0,55
Universitet/høgskole inntil 4 år	-0,04	0,37	-0,27	0,39	-0,31	0,40
Videregående skolenivå	0,00	0,32	-0,34	0,34	-0,36	0,35
Ungdomsskolenivå						
Yrkesaktivitet/arbeidstid						
Yrkesaktiv, 45 timer + pr. uke	0,93*	0,44	1,50***	0,46	1,44**	0,47
Yrkesaktiv, 35-44 timer pr. uke	0,08	0,36	0,59	0,40	0,42	0,41
Yrkesaktiv, 20-34 timer pr. uke	-0,30	0,40	-0,03	0,45	0,01	0,46
Yrkesaktiv, 1-19 timer pr. uke	-0,18	0,46	0,61	0,48	0,46	0,49
Ikke yrkesaktiv						
Husholdningsinntekt						
500000 kr +	0,10	0,33	0,52	0,34	0,43	0,35
400000 - 499000 kr	0,08	0,30	-0,20	0,32	-0,12	0,33
300000 - 399000 kr	-0,38	0,27	-0,19	0,29	-0,36	0,30
- 299000 kr						
Landsdel						
Oslo/Akershus	0,46	0,32	0,01	0,33	0,18	0,34
Østlandet ellers	-0,03	0,30	-0,33	0,31	-0,05	0,33
Agder/Rogaland/Vestlandet	-0,20	0,29	-0,50	0,30	-0,16	0,32
Trøndelag/Nord-Norge						
Log likelihood	-301,06		-281,88		-268,89	
Antall personer i analysen	461		461		461	

* Signifikant på 0,05-nivå, ** signifikant på 0,01-nivå, *** signifikant på 0,001-nivå .

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB

Tabell 29

Andel som gjerne skulle bruke mer tid til ulike aktiviteter, og andel som sjelden/aldri har noe de ikke får gjort på grunn av tidsmangel. 1995. Prosent

	Hus- arbeid	Sam- vær med barn	Sam- vær med familie/ venner	Jobb, ut- dan- ning	Hage- arbeid	Fri- tids- aktivi- teter	Fjern- syn	Annet	Sjelden/ aldri noe man ikke får gjort
Alle	3	8	16	2	2	17	0	9	43
Kjønn									
Menn	1	8	16	3	2	18	0	7	44
Kvinner	5	8	15	3	0	16	0	10	43
Familiefase									
Enslige, 16-24 år	1	-	27	9	1	13	0	11	40
Enslige, 45-79 år	3	2	20	4	0	19	0	12	40
Gift/samboende, 16-44 år	4	1	24	1	3	18	0	5	45
Gift/samboende, barn 0-6 år	3	28	19	2	0	15	-	9	25
Gift/samboende, yngste barn 7-19 år	5	11	19	2	1	23	-	8	31
Enslige forsørgere	6	15	13	4	-	19	2	10	31
Gift/samboende 45-79 år, uten barn	3	1	8	2	1	17	0	8	59
Enslig, 45-79 år, uten barn	2	2	2	1	1	10	-	9	73

Kilde: Omnibusundersøkelse mars 1995, SSB